

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№13 (5069) 3 красавіка 2020 г.

ISSN 0024-4686

16+

У абарону
Багдановіча
стар. 4

Гісторыя,
неба, зоркі
стар. 5

Шчамялёў:
мастак і бацька
стар. 12

Феномен Корш-Сабліна

Уладзімір Корш-Саблін на здымачнай пляцоўцы. Сярэдзіна 1950-х гадоў.

Беларускае кіно — сапраўдны мастацкі брэнд краіны. Сёння кажучь, што наш кінематограф у заняпадзе. Магчыма, і так. Але ж дае надзею на паспяховую будучыню наша гісторыя, якая звязана з такімі асобамі, як Юрый Тарыч, Віктар Тураў, Міхаіл Пташук, Уладзімір Корш-Саблін... Між іншым, сёлета спаўняецца 120 гадоў з дня нараджэння апошняга.

Дата знакавая для ўсёй краіны. Акцёр і рэжысёр доўгія гады працаваў на «Беларусьфільме», здымаў драмы, камедыі, біяграфічныя фільмы. Менавіта Корш-Сабліна лічаць заснавальнікам беларускага кінематографа. Да юбілейнай даты ў краіне падрыхтавана шмат мерапрыемстваў. Адным з іх стаў вечар памяці, які адбыўся 26 сакавіка ў Музеі беларускага кіно.

На мерапрыемстве сабраліся калегі і блізкія знакамитага рэжысёра. Яны прадставілі архіўныя матэрыялы, стужкі і фотадакументы, звязаныя з творчасцю Уладзіміра Уладзіміравіча. У сваіх карцінах Корш-Саблін адлюстроўваў цэнтральныя падзеі мінулага стагоддзя. Яго «Канстанцін Заслонаў», «Маё каханне», «Шукальнікі шчасця» назаўсёды ўвайшлі ў залаты фонд беларускага кінематографа. Да постаці майстра звярнуліся і сучасныя дакументалісты. Праект «Час кіно. Уладзімір Корш-Саблін» з фрагментамі інтэрв'ю калег рэжысёра таксама паказалі ў межах вечара памяці.

Працяг на стар. 15 ►

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 2 0 0 1 3

«ЛІМ»-акцэнт

Віншаванне. Старшыня Вышэйшага Дзяржаўнага савета Саюзнай дзяржавы Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў беларусаў і расіян з нагоды святкавання Дня аднаўлення народаў Беларусі і Расіі. Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што гэта свята, якое ўпісана ў гістарычны календар дзвюх краін больш як 20 гадоў таму, увабляе шчырае імкненне беларусаў і расіян прадаўжаць слаўныя традыцыі сваіх дзядоў і бацькоў жыць у міры і згодзе, будаваць агульны трывалы дом на карысць цяперашняга і будучых пакаленняў.

Спакуванне. Прэзідэнт Беларусі накіраваў спакуванне родным і бліжэйшым пісьменнікам, Героя Сацыялістычнай Працы Юрыя Бондарава. «Мужны і стойкі, загартаваны цяжкім франтавым мінулым, найвялікшы пісьменнік сучаснасці Юрый Васільевіч пражыў доўгае і насычанае яркімі падзеямі жыццё. Ён быў прыкладам адданасці сваёй справе, чалавекам з актыўнай грамадзянскай пазіцыяй. Яго сыход з жыцця — незаменная страта для сусветнай культуры», — гаворыцца ў спакуванні.

Узнагарода. Намеснік старшыні савета Федэральнай нацыянальна-культурнай аўтаноміі беларусаў Расіі, старшыня Рэгіянальнай нацыянальна-культурнай аўтаноміі «Беларусы Масквы» Ала Тужылкіна ўзнагароджана медалём Францыска Скарыны. Адпаведны ўказ падпісаў Прэзідэнт Беларусі. Паводле БелТА, дзяржаўнай узнагароды Ала Тужылкіна ўдасцоена за значны асабісты ўклад у развіццё і ўмацаванне беларуска-расійскіх культурных сувязей, папулярызацыю беларускай культурнай спадчыны ў Расіі.

Дабрачыннасць. Прадзюсарскі цэнтр «Спамаш» сумесна з музычнай платформай Gigagig.tv 3 красавіка з 12:00 арганізуе добрачынны 8-гадзінны анлайн-марафон выступленняў самых папулярных беларускіх груп і выканаўцаў у фармаце «жывы гук». Беларускія музыканты аб'яднаюцца ў сучасна абсталяванай студыі гукапісу «Спамаш», якая ўжо зарэкамендавала сябе ў якасці найлепшай пляцоўкі для правядзення анлайн-канцэртаў. Прамы эфір будзе даступны на платформе Gigagig.tv, а таксама на канале прадзюсарскага цэнтра «Спамаш» у YouTube TheSpamash, на старонках: Інстаграм @spamash.by і Фэйсбук @Spamash. Сродкі, сабраныя падчас правядзення анлайн-марафону, будуць накіраваны на добрачынны разліковы рахунак 3-й Гарадской клінічнай бальніцы імя Я. У. Клумава г. Мінска для набыцця неабходнага абсталявання, сродкаў абароны і лекаў у змаганні з COVID-19.

Рэгіёны. Жыхарам Гродзенскай вобласці прапануюць паўдзельнічаць у чэлендж-эстафеце з выкананнем песні «Дзень Перамогі», паведамліла журналістам перад пачаткам пасяджэння аргкамітэта па падрыхтоўцы да святкавання 75-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне начальнік упраўлення культуры Гродзенскага аблвыканкама Алена Клімовіч. Старт акцыі плануецца даць 9 красавіка. Далучыцца да яе можа кожны жадаючы. Дастаткова праспяваць некалькі радкоў песні «Дзень Перамогі», размясціць відэа з тэматычнымі хэштэгамі ў сацсетках і перадаць эстафету далей.

Сустрэчы. Дні адкрытых дзвярэй Су Беларускай дзяржаўнай педагогічнай універсітэце імя Максіма Танка праходзяць у анлайн-рэжыме, паведамлілі ў прэс-службе ВНУ. Абітурыенты і іх бацькі ў чаце змогуць задаць пытанні дэканам факультэтаў, дырэктарам інстытутаў, выкладчыкам, студэнтам, ад іх даведацца аб асаблівасцях паступлення і навучання, аб навуковым, культурным і спартыўным жыцці ВНУ. А заўтра ў 11.00 пачнецца анлайн-канферэнцыя з прыёмнай камісіяй. Абітурыентам і іх бацькам раскажуць аб правілах, тэрмінах і лічбах прыёму, праходных балах мінулага года і льготах пры паступленні.

Афіцыйныя падзеі ад Інэсы ПЕТРУСЕВІЧ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Пра подзвіг продкаў

Саюз пісьменнікаў Беларусі сумесна з Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь у снежні мінулага года аб'явілі міжнародны літаратурны конкурс «Нашай Перамозе — 75». Па выніках такіх творчых спаборніцтваў нярэдка ствараюцца кнігі, што і плануе зрабіць Міністэрства інфармацыі, адзін з арганізатараў конкурсу.

Патэнцыяльным удзельнікам прапанавалі прадставіць свае творы ў трох намінацыях: «Паэзія», «Проза», «Эсэ». Конкурс не абмяжоўваўся ні геаграфіяй, ні ўзростам. Паступіла амаль 700 заявак.

Канада, ЗША, Ізраіль, Францыя, краіны СНД, вядома ж, Беларусь. Тэма Вялікай Айчыннай вайны краінае нераўнадушных з многіх краін.

«Жыву ў Сочы, люблю літаратуру, вучуся ў 9 класе. У гэты знамянальны год вельмі хачу напісаць пра свайго дзядулю», — піша 15-гадовая Айлін Аджар.

«Мая бабуля Лідзія Аляксандраўна Галавіна — адзіны для мяне чалавек, які з вялікай любоўю і пяшчотай захаваў для нас, унукаў, гісторыю жыцця яе бацькоў. Іх ужо няма ў жывых, і толькі ціхі голас бабулі Ліды распавядае пра гераічны лёс маіх прадзедаў». Гэтыя радкі належаць Яне Галавіной з Валгаграда. І такіх шчырых прызнанняў шмат.

Сярод удзельнікаў — аўтары сталага і маладога ўзросту, большасць з якіх не маюць дачынення да літаратуры. Праз прыгожае мастацкае слова яны імкнуцца зберагчы памяць.

Вынікі конкурсу мяркуецца падвесці напярэдадні 9 мая.

Марыя ЛІПЕНЬ

прэзентацыя **Знаёмства з Гродзеншчынай кніжнай**

Сённяшняя сітуацыя з каранавірусам не спрыяе масавым сmeraпрыемствам. Таму замест прэзентацыі «Кніжны свет Беларусі: Гродзеншчына», якая планавалася шмат раней, у Доме кнігі «Светач» па праспекце Пераможцаў, 11 беларускай сталіцы адкрылася невялікая выстаўка, дзе прадстаўлены кніжныя здабыткі ў галіне гістарычнага асветніцтва, краізнаўства, краязнаўства, звязаныя з Гроднам і яго ваколіцамі.

На першым паверсе прасторнай крамы разгорнуты фотавернісаж са здымкаў вядомага фотамастака, члена Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзіслава Цыдзіка, ураджэнца Гродзеншчыны, які шмат ездзіць па розных кутках сваёй любай старонкі. Як вынік — грунтоўныя справаздачи, што друкуюцца ў перыядычных выданнях, выходзяць альбомамі і кнігамі.

Ажыццявіць віртуальнае падарожжа дапаможа і выстаўка старых паштовак лаўрэата Прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне» Уладзіміра Ліхадзедава, творчыя здабыткі якога намініраваны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь. Летась У. Ліхадзедаў выдаў сапраўды «гродзенскую калекцыю» альбомаў з серыі «У пошуках страчанага» — кнігі з рэпрадукцыямі філакартычных артэфактаў пра Слонім, Гродна, Навагрудак, Смаргонь.

Паўплывалі Дзень беларускага пісьменства, які праходзіў у Слоніме, святкаванне юбілею стражытнага Навагрудка і іншыя культурна-асветніцкія падзеі Гродзеншчыны. Філакартычныя альбомы з рэпрадукцыямі паштовак з роднымі для гарадзенцаў сімваламі, вобразамі, выявамі былі і працягваюць быць запатрабаванымі.

Цэнтральным месцам для знаёмства ў «Светачы» з Гродзеншчынай кніжнай з'яўляецца выстаўка кніг, звязаных з горадам над Нёманам. Асобна вылучаюцца творчыя праекты, якія летась былі падтрыманы Гродзенскім абласным выканаўчым камітэтам. Шмат рупнасці, дзейсных намаганняў дзеля таго, каб гэтыя кнігі пачылі свет, прыклаў тагачасны намеснік старшыні Гродзенскага аблвыканкама Віктар Лісковіч,

Фота Кастуся Дробава.

Уладзімір Ліхадзедаў і Віктар Лісковіч.

цяпер — старшыня Пастаяннай камісіі па адукацыі, навуцы, культуры і сацыяльным развіцці Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь.

«Кніга спрыяе не толькі духоўнаму развіццю чалавека, але і яго актыўнаму ўдзелу ў сацыяльна-эканамічным жыцці краіны, — перакананы Віктар Лісковіч. — На Гродзеншчыне мы шмат зрабілі для таго, каб праз кнігу паказаць гісторыю нашай старонкі, багаты турыстычны патэнцыял, які мае край і праз які варта як мага шырэй развіваць эканоміку рэгіёна. Спадзяюся, што досвед Гродзеншчыны ў галіне сучаснага кніжніцтва будзе распаўсюджвацца па ўсёй краіне. Галоўнае — ведаць, дзеля чаго робіцца тое ці іншае выданне».

Кастусь ЛАДУЦЬКА

не абміне **Мастацкі алфавіт Марыны Капілавай**

Лялькі, ювелірныя вырабы, графічныя работы — усё гэта складае мастацкі свет Марыны Капілавай, кожная сустрэча з работамі якой захапляе, штурхае да разваг. Як і вось гэты цыкл — 31 графічны ліст з серыі «Алфавіт».

Невялікія па памерах рэпрадукцыі сабраны ў каталог і аддрукаваны ў колькасці 300 экзэмпляраў. Побач з кожнай літарай — вобраз стара-свецкага чалавечка, магчыма, з XVI ці XVII стагоддзяў. Мо з Італіі ці Іспаніі, альбо з іншай еўрапейскай краіны...

Строгія чорныя літары аддаюць усю прастору белаю лісту і таму чалавечку, які мастачка атаясамляе з літарамі А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З, К... Тут смех, іронія, гратэск; героі, паяднаныя з літарамі, блізкія да дзеяння, здаецца, вось-вось

рушаць у шырокую прастору. І будучы жыць новым, сённяшнім, жыццём. На некаторых малюнках — сустрэча, амаль дыялог, няхай сабе і маўклівы, ужо двух герояў: Мужчыны і Жанчыны.

Адкрыцці Марыны Капілавай, якая ў сваім пошуку набыла ў галоўныя памагатыя выключную лаканічнасць, выступаюць надзвычайным прыцягненнем, магнетызуюць і спыняюць свядомасць, прымушаюць заставацца ў зачараванасці чорна-белых выяў. Падаецца, што работы графіка маглі б дапоўніць шэраг мастацкіх

твораў з французскай, нямецкай, італьянскай літаратуры. Надзвычай гаваркія, красамоўныя, графічныя лісты, як ні дзіўна, застаюцца паза часам, яны хутчэй з'яўляюцца адбіткам думак і мар, сумненняў і трывог і паўстаюць у розных творах, што дапаўняюцца чытацкімі ўяўленнямі.

«Алфавіт» — сведчанне таго, што ў графіка Марыны Капілавай ёсць сваё адметнае, толькі ёй прыналежнае, месца ў бясконцым свеце мастацтва. А што болей патрэбна для сапраўднасці?

Мікола РАУНАПОЛЬСкі

зваротная сувязь

Радые запрашае

Раніцай у выхадныя канал «Культура» Беларускага радыё прапануе радыёкампазіцыі паводле вершаў Сяргея Панізніка і Таісы Бондар. Праграма «Паэзія XXI стагоддзя» пазнаёміць з вершамі Раісы Баравіковай.

У «Літаратурнай анталогіі» з паяздзёлка да пятніцы прагучаць старонкі кнігі Івана Шамякіна «Трывожнае шчасце». У «Радыебібліятэцы» працягваецца чытанне рамана Эрыхна Марыі Рэмарка «Трымфальная арка». «Літаратурныя гісторыі» прапануюць апавяданні беларускіх і замежных аўтараў.

У суботнім эфіры для аматараў тэатра перад мікрафонам у праграме «Радыетэатр. Лепшае» прагучаць апошняя частка радыёверсіі спектакля «І змоўклі птушкі» паводле Івана Шамякіна, а таксама радыёспектакль «Сіняя-сіняя» паводле Уладзіміра Караткевіча. Няздзельным вечарам прыхільнікаў тэатра чакае перадача «Радыетэатр плюс», у межах якой прагучаць радыёверсіі спектакля

«Званы Віцебска» паводле Уладзіміра Караткевіча.

У радыёверсіі аўтарскай праграмы Навума Гальпяровіча «Суразмоўцы» адбудзецца гутарка з галоўным рэдактарам «Краязнаўчай газеты» Уладзімірам Гілепам.

У суботу ў праграме «Кнігалюбу» гаворка пойдзе пра новыя кнігі беларускіх выдавецтваў. А ў нядзелю ў праекце «Запрашаем у кнігарню» — дайджэст літаратурных падзей і агляд штотыднёвіка «ЛіМ».

Канал «Культура» праводзіць таксама радыёконкурс сучаснай п'есы «Беларускі радыётэатр 2.0», прысвечаны 95-годдзю Беларускага радыё. Тэмы для конкурсных работ — «Сучасная беларуская культура і нацыянальныя традыцыі», «Чалавек у глабальным свеце», «Сучасная асоба і радые», «Германічныя адносіны чалавека з прыродай».

Палажэнне конкурсу, а таксама падрабязная праграма перадач змешчаны на сайце www.radiokultura.by.

імпрэзы

Зорку паэзіі запалім разам

Літаратурна-музычная вечарына «Поэзию, как трепет сердца, никто не может отметить», прысвечаная Міжнароднаму дню паэзіі, ладзілася ў цэнтральнай раённай бібліятэцы г. Салігорска.

Адбылася цікавая размова пра ролю творчасці і паэтычнага слова ў грамадстве. Ці неабходна ўсё гэта маладому пакаленню? Адказ на пытанне шукалі разам з мясцовымі паэтамі, якіх запрасіла ў кніжніцу бібліятэкар абаненцкага аддзела, арганізатар імпрэзы Алена Трухан.

Пісьменніца Алена Разумоўская пазнаёміла слухачоў з вершамі са свайго зборніка «Плыві, рыбка, плыві». Гучалі вершы Лідзіі Чакрыжовай, Валянціны Бабко-Аляшкевіч, Алены Зылёвай, песні ў выкананні барда Людмілы Ключановіч.

Такія сустрэчы сталі традыцыяй. Кожны з наведвальнікаў кніжнага храма можа асабіста пабачыць аўтараў, праз іх вершы адчуць прыгажосць роднага слова. Творцы Салігоршчыны — удзельнікі розных мерапрыемстваў, частыя госці ў навучальных установах, бібліятэках і кніжных крамах, дзе праходзяць сустрэчы з чытачамі.

Хутка адбудзецца прэзентацыя новага паэтычнага зборніка «Запалім зорку памяці», прысвечанага 75-годдзю Вялікай Перамогі. Сярод аўтараў — Алена Разумоўская, Валянціна Бабко-Аляшкевіч і Лідзія Чакрыжова.

Марыя ГАЛЕЎСКАЯ

«ЛіМ»-люстэрка

Конкурс «Еўрабачанне», які павінен быў прайсці з 12 па 16 мая ў Ратэрдаме (Нідэрланды), замянілі на спецыяльнае шоу *Europe Shine A Light*. Песеннае спаборніцтва пакажуць у пазаконкурсным фармаце 16 мая. У ім возьмуць удзел музыканты, якія павінны былі выступіць на аглядзе сёлета. Да ўдзелу таксама запрасяць зорак «Еўрабачання» мінулых гадоў. Больш падрабязную інфармацыю пра склад і спіс вяршальнікаў апублікуюць у найбліжэйшыя тыдні. Шоу будзе трансліравацца і на афіцыйным YouTube-канале «Еўрабачання».

Трэйлер беларускага рэжысёра Нэлы Агрэніч перамог на конкурсе «Трэйлер да неіснуючага фільма» ў Маскве, перадае БелТА. Работу да праекта «Гэта наш сакрэт» на конкурсе ад *VK Talents* і сеткі кінатэатраў КАРО вылучылі рэжысёр Андрэй Канчалюўскі, кінакрытык Антон Долін і кінаблогер Арцём *Cut The Crap*, якія ўвайшлі ў склад журы. Летась праект прайшоў этап ментарскай падтрымкі польскай кінашколы *Wajda School* падчас сцэнарнай лабараторыі *Cinema Lab*. Па выніках аўтары атрымалі тэхнічную і прадзюсарскую падтрымку для здымак трэйлера ад Майстэрні сацыяльнага кіно, Нацыянальнай камісіі ЮНЕСКА і кампаніі *First Rental*. Нэла Агрэніч ужо знаёмая глядачу як рэжысёр фільмаў «Сябры па перапісцы», «Мой брат», «Тага». Яе работы ўдзельнічалі і перамагалі ў міжнародных фестывалях кароткаметражнага кіно ў Беларусі, Германіі, Казахстане, Польшчы, Расіі, Украіне, Арменіі.

Мастацкі кіраўнік Тэатра на Малаой Броннай Канстанцін Багамолаў ставіць спектакль па п'есе Леаніда Зорына «Пакроўскія вароты», паведамляе «ИТАР-ТАСС». «Мы планавалі да канца ліпеня сабраць спектакль, каб у верасні зладзіць вялікую прэм'еру. Я марыў, каб Леанід Генрыхавіч убачыў пастаноўку, якую, упэўнены, мы ажыццявім. Пастараемся зрабіць яе дастойнай памяці драматурга», — адзначыў рэжысёр. Леанід Зорын пайшоў з жыцця 31 сакавіка 2020 года ва ўзросце 95 гадоў пасля працяглай хваробы. Ён аўтар каля 50 п'ес. Самыя вядомыя — «Варшаўская мелодыя» (1967) і «Пакроўскія вароты» (1974). Творца таксама прымаў удзел у працы над сцэнарыямі многіх фільмаў.

Аўтакінатэатры зноў папулярныя ў ЗША. Па звестках *Deadline*, у адзін з уік-эндаў сакавіка амаль усе традыцыйныя кінатэатры ў ЗША былі зачынены. Агульныя зборы аказаліся настолькі нізкімі, што студыі вырашылі не публікаваць свае справаздачы. У адрозненне ад звыклых кіназалаў, у аўтакінатэатрах наведвальнікі глядзяць фільмы пад адкрытым небам у салоне машыны. Першыя аўтакінатэатры з'явіліся ў ЗША яшчэ ў пачатку 1930-х. Пік іх папулярнасці прыйшоўся на канец 1950-х — тады ў ЗША працавала 4063 пункты. Па стане на кастрычнік 2019-га засталася ўсяго 305.

Карціну «Вясновы сад. Сад ля дома святара ў Нюэне вясной» Вінцэнта Ван Гога ўкралі з зачыненага на каранцін музейнага комплексу *Singer Laren* у Нідэрландах, гаворыцца ў матэрыяле РІА «Новости». Пра кошт украдзенай работы, якую мастак напісаў у 1884 годзе, пакуль не паведамляецца, але карціны Ван Гога ў апошнія гады ідуць за дзясяткі мільёнаў долараў. Дарэчы, экспанат быў прадстаўлены ў часовае карыстанне Гронінгенскаму музею. Музей *Singer Laren* заснаваны ў 1956 годзе. Аснову экспазіцыі складаюць работы галандскіх імпрэсіяністаў, сабраныя ў пачатку мінулага стагоддзя амерыканскім калекцыянерам Уільямам Сінгерам.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

на развітанне

Сэрцам прыняў Беларусь

27 сакавіка пайшоў з жыцця добры сябра беларускай літаратуры — народны паэт Татарстана Роберт Мінулін. Як для нас, пайшоў раптоўна, а высветлілася — доўга хварэў. Анкалогія дабіла яго зямное існаванне...

Так здарылася, што пачынаючы з 2009 года Роберт Мінулін актыўна стасавалася з Беларуссю, нашымі пісьменнікамі. У Выдавецкім доме «Звязда» і выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшлі яго кнігі вершаў, пераствораныя на беларускую мову. Зборнік для дзяцей пераклала Яна Явіч, а «Начныя птушкі» ў серыі «Сябрына: паэзія народаў Расіі» — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Мікола Мятліцкі.

У 2009 годзе мы запрасілі татарскага паэта на Дзень беларускага пісьменства, які праходзіў у Смаргоні. Святу папярэднічаў круглы стол беларускіх і замежных пісьменнікаў. Заснавальнікам яго па добрай традыцыі (круглы стол праводзіцца з 2007 года) выступілі Саюз пісьменнікаў Беларусі, Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і мастацтва». Тады якраз прыхахла і вялікая дэлегацыя з Казахстана, тады ў гасцях творцы з іншых краін.

Роберт Мугалімавіч, які дагэтуль быў знаёмы нам як буйны палітык, які на працягу многіх гадоў прадстаўляў творчыю нацыянальную інтэлігенцыю ў парламенце Рэспублікі Татарстан, займаў самыя высокія пасады, у Смаргоні

трымаўся неяк занадта ціха. Усё болей цікавіўся экскурсіямі, уважліва ўглядаўся ў мясціны, па якіх мы тады здолелі правезці дарагія гасцей: Залесе, Кушляны... Памятаю, з якой непасрэднасцю распытваў пра Францішка Багушэвіча, яго ўнёсак у станаўленне беларускай літаратуры. А ўжо пасля, у час нашага ліставання, высветлілася, што даўно — ці не тры дзесяцігоддзі таму — татарскі паэт напісаў верш, прысвечаны легендарнаму кампазітару, легендарнаму Паланэзу... І што Роберт і раней бываў у Беларусі, тут у яго і родзічы ёсць.

Душа татарскага паэта пасля Сморгоні (а Роберт Мугалімавіч прыязджаў яшчэ і на заснаваны ў Мінску Міжнародны сімпозіум літаратараў «Пісьменнік і час») яшчэ болей паядналася з нашай старонкай. Атрымліваецца, што адбылося нейкае абуджэнне, сэрцам ён прыняў нашу Беларусь. Пасля Сморгоні напісаў верш пра Францыска Скарыну, пераклаў урывак з прадмовы першадрукара да кнігі «Юдзіф» на татарскую мову. І ў самой Казані, у Татарстане спрыяў публікацыям беларускіх аўтараў.

Ведаю, што ў сувязі са смерцю татарскага паэта смуткуе і шмат хто з удзельнікаў тых смаргонска-мінскіх сустрэч. Самыя цёплыя і шчырыя спачуванні хочацца выказаць родзічам, бліzkім людзям Роберта Мугалімавіча, яго калегам па татарскай нацыянальнай літаратуры, якая, несумненна, панесла вялікую страту.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Светлай памяці Роберта Мінуліна

Бурь святлісты агмень не задзьмулі — Ясным застаўся.
Сцежкаю зорнаю Роберт Мінулін
Ў вечнасць падаўся.

Той, хто узнёс так парыва ў вышні Дух Татарстана,
Слову служыў і любімай Айчыне Верна, аддана.

Мудрым радком свет паспеў наталіцца,
Ён, дасканалы, —
Кнігу гартая — таёмна бруіцца
Мовай Купалы.

Шырамі свету і вышай Сусвету
Ў ночы нямыя
Крочаць эпохі трывожнай паэты,
Дзеці зямныя.

Большае іх на пуціне сыходнай,
Словы — як кулі...
Смутак пачуй і зямлі маёй роднай,
Роберт Мінулін.

Мікола МЯТЛІЦКІ
28.03.2020.

1 красавіка — 115 гадоў з дня нараджэння Лешака Асоўскага (1905—1996), польскага мовазнаўца, славіста, даследчыка мовы.

1 красавіка 85 гадоў споўнілася Аляксандру Журбе, мастаку-грэм'еру кіно.

1 красавіка 80-гадовы юбілей адсвяткаваў Уладзімір Басалыга, графік.

1 красавіка — 75 гадоў з дня нараджэння Барыса Берзнера (1945—2003), рэжысёра, сцэнарыста.

1 красавіка — 70 гадоў таму быў створаны Узорна-паказальны аркестр Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь.

2 красавіка — 90 гадоў з дня нараджэння Сяргея Гусака (1930—1969), крытыка, літаратуразнаўца.

2 красавіка 75-годдзе адзначыла Ірына Скарапанавы, літаратуразнаўца, педагог.

5 красавіка — 80 гадоў з дня нараджэння Людмілы Усанавай, актрысы, педагога, заслужанай артысткі БССР.

5 красавіка 70 гадоў спаўняецца Уладзіміру Шчэрбіну, плакатысту, педагогу.

5 красавіка 60-гадовы юбілей святкуе Уладзімір Дамнянкоў, графік.

6 красавіка — 130 гадоў з дня нараджэння Гаўрылы Віера (1890—1964), жывалісца, мастака-афарміцеля.

6 красавіка — 65 гадоў таму пачала выходзіць газета «Голас Радзімы».

7 красавіка — 95 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Моўчана (1925—2014), жывалісца, графіка, педагога.

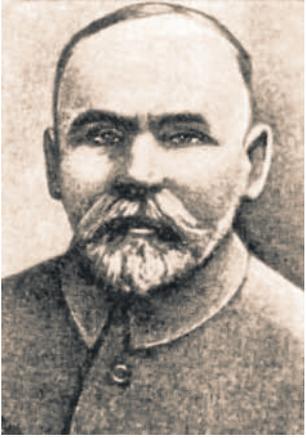
7 красавіка 75-годдзе адзначае Міхаіл Астапенка, майстар дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

10 красавіка — 115 гадоў з дня нараджэння Сцяпана Баркоўскага (1905—1966), этнограф, літаратуразнаўца, крытыка.

10 красавіка 85 гадоў спаўняецца Валянціне Гладкай, майстру мастацкага ткацтва.

10 красавіка 80-гадовы юбілей святкуе Барыс Крэпак, мастацтвазнаўца, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

мінуўшчыны агмень

Як парастак
скрозь тоўшчу
зямлі

Бывае, пра чалавека, які дасягнуў час-госыці значнага праз вялікія высілкі і намаганні, кажучы: не дзякуючы, а насуперак. Згадаўся гэты выраз адносна асобы збіральніка фальклору, публіцыста, паэта-самавука сялянскага паходжання з Валожына Старога Уласа (1865—1939). Як парастак скрозь тоўшчу зямлі імкнецца да сонца, перамагаючы нават цвёрдыя пласты асфальту, так і Уладзіслаў Сівы-Сівіцкі (сапраўднае імя), нягледзячы на пастаянныя нястачы, ранняе сіроцтва, немагчымаць вучыцца ў гімназіі ды ўніверсітэце, усё жыццё імкнуўся да гармоніі, ведаў, святла навукі.

Вельмі мудрымі былі бацькі, якія паспелі ўкласці ў дзіця любоў да чытання. І гэта пры тым, што працы ў сялян заўжды многа, а бацька служыў яшчэ і кухарам у Міхала Тышкевіча. У 10 гадоў хлопчык застаўся без бацькоў. Яго ўзяла да сябе цётка, а як трохі падрос, пайшоў служыць памочнікам кухара да таго ж самага пана, каму служыў і бацька. Пазней стаў аб'ездчыкам, ляснічым. Рускай і польскай граматыкай авалодаў сам. У памяці тых, хто яго ведаў, застаўся высокім, прыгожым. Яшчэ запомнілі, што ён заўжды заступаўся за сялян.

Жаданне пісаць вершы (ці, хутчэй, той стан, калі немагчыма не пісаць) абудзіла ў яго душы сустрэча з каханнем. Першыя з іх стварыў па-польску, у гонар нявесты Антаніны. Складаў вершы і ў пастаянных паездках па службе, запісаў амаль без памылак, каліграфічным почыркам лацінкай у сшыткі. Адукацыю імкнуўся даць не толькі сваім дзецям (а іх было васьмёра), але і іншым (не хочацца казаць «чужым»), з кім зводзіў лёс. Пад высковую школу, дзе навучанне ішло па-беларуску, пакуль гэта не забаранілі ўлады, аддаў палову хаты. Сабраў добрую хатнюю бібліятэку, кнігі даваў чытаць знаёмым.

Важным у яго жыцці стала знаёмства з «Нашай Доляй» — першай легальнай беларускай газетай, а затым і «Нашай Нівай». На яе старонках і знайшоў адлюстраванне яго пісьменніцкі талент. Кола творчых інтарэсаў Старога Уласа ахоплівала ўсё, чым жылі сяляне: іх заняткі, праца, надвор'е, ураджай, прыгажосць прыроды. Любіў паэт і пажартаваць, а дзе-нідзе і пакліць са шкодных звычак аднавяскоўцаў, напрыклад, з п'янства. У вершах няма мудрагелістых сентэнцый ды версіях, адарваных ад рэальнай жыццёвай матэрыі. Затое ёсць адбітак народнай душы, досціп, лаканізм і яснасць карцінкі:

*Слоўца адно, а часам другое,
Сказана мудра, у пору,
Душу адсвежыць, мысль заспакоіць,
Як бы адверне з плеч гору.*

І Максім Багдановіч, і Максім Гарэцкі адзначалі станючыя моманты ў творчасці Старога Уласа. Рэдагаваць яго зборнік вершаў выказаў жаданне Янка Купала. Але ж зборнік выйшаў шмат пазней, калі ні Янка Купала, ні Старога Уласа ўжо не было. Спадчыну паэта сабраў і ў 1990 годзе да 125-гадовага юбілею выдаў Вячаслаў Рагойша. Назвай кніжачкі «Год беларуса» аўтар быў бы задаволены. Менавіта беларусам (беларусінам) ён запісаўся ў пашпартаце, размаўляў заўжды і з панамі, і з сялянамі па-беларуску, хоць гэта і было нагодай для непаразуменняў. Бо лічыў: нельга цурацца свайго!..

Яна БУДОВІЧ

Бачанае і перажытае

Эпістальярная спадчына Людвікі Сівіцкай (Зоські Верас) надзіва багатая. На гэты час мы маем дзве кніжкі яе лістоў і ўспамінаў — «Я помню ўсё» і «Пакуль рука пяро трымае», укладзеныя Міхасём Скоблам, і кнігу «Выбраныя творы», падрыхтаваную для серыі «Беларускі кнігазбор» Ганнай Запартыкай, ды наасобныя публікацыі ў перыёдыцы і тэматычных зборніках. Але гэтым яе перапіска не вычэрпваецца. Актыўная ўдзельніца беларускага культурнага жыцця першай паловы дваццатага стагоддзя, Зоська Верас была неацэннай сведкай і крыніцай ведаў для даследчыкаў перыяду «Нашай нівы», мінскага інтэлігентнага асяродку часоў Першай сусветнай, міжваеннага друку ў Заходняй Беларусі. Таму сярод карэспандэнцый п'яці перыядаў — імятлікія навукоўцы, гісторыкі, літаратуразнаўцы і ў тым ліку багдановічанаўцы.

Не так даўно ў фонды Літаратурнага музея Максіма Багдановіча трапілі лісты Зоські Верас да Ніны Барысаўны Ватацы, даследчыцы творчасці класіка. Нагодай для іх напісання было з'яўленне ў друку кнігі Барыса Мікуліча «Аповесці» (1985 год, серыя «Бібліятэка беларускай прозы»). Сярод іншых у кнізе змяшчаўся твор «Развітанне», прысвечаны мінскаму перыяду жыцця Багдановіча, і (як мы пераканамся) вольная трактоўка фактаў біяграфіі паэта выклікала ў Зоські Верас сапраўднае абурэнне. Да апошніх дзён жыцця (а пра жыццё Зоські Верас 99 гадоў) яна пранесла ўзнёслае стаўленне да Максіма Багдановіча і яго паэзіі. Напісала ўспаміны «Пяць месяцаў у Менску (з жыцця Максіма Багдановіча)» і ўсяляк абараняла праўду памяці пра паэта. Кніга Барыса Мікуліча дала нагоду працягнуць даўнюю завочную палеміку з творам Змітрака Бядулі «Страцім-лебедзь», на аснове якога збольшага і была напісана аповесць «Развітанне». «Дасталася на арэхі» і супрацоўнікам музея, якія яшчэ толькі збіралі матэрыялы да экспазіцыі, і якраз на аснове ўспамінаў Зоські Верас стварылі філіял «Беларуская хатка». Але варта даць слова самой пісьменніцы і паглядзець, што так узрушыла сяброўку Максіма Багдановіча (аўтарскі правапіс захаваны, першы ліст датуецца па штэмпелі на канверце).

07.12.85

«Паважаная Ніна Барысаўна. Ці чыталі Барыса Мікуліча «Аповесці»?

Мне нехта (нават не ведаю хто...) гэтую кніжку падкінуў...

Прачытала перад усім «Развітанне» — і не магу успакойцца пасля перажытага...

Напісаў аўтар — ну напісаў — мала што пішуць — але які сэнс такую лухту друкаваць? Каму гэта так патрэбна паказаць Максіма Багдановіча у такім сьвятле, і то амаль перад самым 100 нараджэння?

Ці гэта мае быць працяг Бядулінага «Страцім Лебедзя», дзе таксама німа ні грама праўды?

— Я высвятліла ўсе, мякка кажучы, «памылкі» Бядулі — паслала у Музей ім. Багдановіча. Там мае заўвагі «схавалі» каб і вочы людзкія іх не бачылі, а адзін з паэтаў сказаў: «што яна там можа помніць...» —

— Цяпер звачываюся да Вас асабіста. —

Як думаеце на гэтую лухту рэагаваць?

Свае меркаванні пасылаю — нумаруючы...

1/. Максім Б-ч. быў у Менску не 6 месяцаў, а 5. — гэта неважна).

2/. Прыехаў папярэдзіўшы лістоўна, а не проста да Бядулі...

3/. Яго спаткалі на вакзале В.Фальскі і А.Смоліч — прывялі у «Бел[арускую] Хатку»

4/. Памешканьне у кватэры Бядулі — загадзя ўзгодніў «Камітэт Помачы ахвярам вайны» —

5/. Падчас прабывання ў Менску ні разу — нават не паказаўся кроў з горла.

6/. Ні разу ня ляжаў(?)...

7/. Ніколі «начамі не бадзяўся» па гораду... не затрымліваў бежанцаў бо іх ужо тады на вуліцах ня было... Гэтаж не 1915 год быў а амаль канец 1916-га. Уся хваля — прайшла.

8/. Паводле «твора» Мікуліча былі толькі — Максім і Самуіл... а дзе ж рэшта? Дзе мы ўсе? Ядвігін Ш., Галубок, Фальскі, Смоліч — калі ўжо і ня лічыць мяне ды маеі Маці...

Ня мы ўсе, а толькі адзін Бядуля быў з Максімам у сціслым кантакце? — Ён займаўся і выпраўляў Максіма у дарогу? —

А сам прыезд — гэта «падаража» пехатой — праз дзесяткі кілёметраў? —

Не магу зразумець якая мэта гэтай пісаніны? Калі ўжо так хацелася фантаз'яваць то трэба было прыдумаць нейкага фантастычнага героя, а ня браць рэальную асобу...

— Я да сваіх успамінаў «5 месяцаў у Менску» не магу нічога дадаць ані — адняць... Там праўда, адно бачанае і перажытае...

Выбачайце маю разхваляванасць. — Але сапраўды за моцна мяне гэта «удэрыла»

Нікому аб гэтым ня пішу і не гавару, бо хто можа мяне зразумець? —

Думаю, што Вас, паважаная Ніна Барысаўна, як даследчыцу жыцця М.Багдановіча не аставіць абьякавай такая хлусьня... Пазытычная фантазія? Не да месца. А на што яна? якая мэта? — Не разумею...

Усяго Вам найлепшага!

Л. Войцік...

Была б удзячная за некалькі слоў адказу. — Магчыма і Вы скажаце, што я не зразумела літаратурнага падыходу? Але для мяне Максім Б[агдановіч]. — стаіць на такой вышыні, што я не магу нават згадзіцца каб Ён быў «героям» фантастыкі. — А гэтаж і моладзь чытае?

Усяго найлепшага...

шчыра зычлівая Л. Войцік

Як Вашае здароўе?...

Дзеля справядлівасці варта адзначыць, што Барыс Мікуліч працаваў не ў самых спрыяльных умовах, ён толькі вярнуўся са сталінскіх лагераў, а неўзабаве будзе арыштаваны паўторна і высланы ў Краснаярскі край, дзе, падарваўшы здароўе, сканае ў 1954 годзе. Пэўна, Ніна Барысаўна надзялялася нейкімі звесткамі пра пісьменніка, бо ў наступным лісце стаўленне было менш зацітым, ды яшчэ з радасцю, што памяці Багдановіча пішуцца новыя творы. Паэт і навуковец Алесь Бачыла публікуе «Хмары над бухтай», а Алесь Асташонак — аповяданне «Вяртанне».

3.І.1986

Вільня

«Паважаная Ніна Барысаўна.

Зоська Верас.

З фонду Літаратурнага музея Максіма Багдановіча.

З цэлага сэрца дзякую Вам за адказ, за тое, што Вы мяне зразумелі.

Я так добра ведала Максіма Багдановіча [новіча] разумела Яго, Яго характар... Разам з усімі старалася ні ў чым не прыпамінаць Яму Яго няшчасця, Яго хваробы, не дапускаць знэрванання...

І цяпер цяжка чытаць аб Ім нейкія легенды ды і бачыць такія «малюнкі» — як Ён акручаны чырвонай коўдрай, з насоўкай у руках — пад апекай Бядулі...

Гэта ж проста абраза памяці Максіма... Ён сабе ніколі не пазволіў «паказаць» сябе у позе хворага чалавека.

Але, я ж тады і да Бядулі добра адносілася, што адбіваецца ў маіх агульных успамінах (на жаль ніхто іх дагэтуль не ведае) і ніколі мне у галаву ня прыходзіла, што Бяд[уля] здольны да такога фальшывага дайсці.

Мне тлумачылі, што Ён хацеў здабыць аўтарытэт, адкрыць сабе дарогу да шырокага дзеяння...

Такім чынам? — маной?, фальшам? — Для мяне гэта не зразумела.

А Б. Мікуліч — відаць паверыў Бядулі — ня шукаў іншых вестак і пайшоў дарогай Бядулі, але фантазія панясла яшчэ далей...

Я ўжо казала, што найгоршае тое: чытае моладзь, бязкрытычна ўсё прыймае, ды яшчэ і выдаецца «памагалю» назваўшы «Развітанне» «надзвычай паэтычным творам».

Каб хоць ня прышло каму у галаву прачытаць гэты «Твор» — на свяце 100 — дзя...

— Загадку Багдановіча Стральцова — маю. — Даўна чытала, трэба яшчэ раз прачытаць. А «Хмары над бухтай» с.п. Алесь Бачыла — зрабілі на мяне вялікае уражанне. — Стыль такі просты, а так да душы прамаўляе. Так ясна, што аўтар зразумеў ўсё жыццё, ўсё перажытае Паэтам... Чытаючы першы раз узрушылася да сльез.

— Як добра, што новы, малады пісьменнік бярэцца за тэму «Максім. Багдановіч» На вялікі жаль, Яго твораў (Асташонак) ня ведаю. —

Ці ня думаеце, што Яму збіраючы матэрыялы варта было б заглянуць да мяне? Пачуць жывыя словы гэта ня тое, што прачытаць напісанае...

А маладому чалавеку прыехаць у Вільню хіба не цяжка.

Ды і пабачыць вуліцы дзе хадзіў у 1911 г. Багдановіч таксама варта — асабліва касцёл св. Анны. —

— Як Ваш бранхіт? Я пару гадоў таму мела даволі доўга хранічны, то мне праз тыдзень рабілі па 3 разы на дзень уколы пэніцыліны, а другі раз то ўжо сама «вылечылася» гарчычнікамі. —

Шчыра зычу пазбыцца гэтай дакучлівай хваробы... Цяпер ад розных недамаганняў лячуся зёлкамі. Карысыці мала, часта ляжу. — Але мне то ўжо і пара...

Усяго найлепшага! Здароўя і сілы...

сардэчна зычу.

Л. Войцік.»

Успамінаў пра Максіма Багдановіча ад непасрэдных яго знаёмцаў вельмі і вельмі мала, таму кожная знойдзеная ў эпістальярных згадка — гэта чарговая рысачка да біяграфіі і вобраза паэта, магчымаці набліжэння да праўды, наколькі тое магчыма праз памяць канкрэтнага чалавека.

Міхал БАРАНОЎСКИ

Слова, мацнейшае за меч

«Раман — гэта народ», — любіў паўтараць народны пісьменнік Беларусі Іван Чыгрынаў. У тым сэнсе, што менавіта гэты літаратурны жанр дазваляе таленавітаму пісьменніку асабліва праўдзіва адлюстраваць усю складанасць і шматстайнасць жыцця ў розныя гістарычныя эпохі. Наколькі гэта праўдзіва, сведчыць і творчасць Леаніда Дайнекі-раманіста.

Ён пачынаў як паэт. Выдаў кнігі «Галасы» (1969), «Бераг чакання» (1972), «Начныя тэлеграмы» (1974), «Мая вясна саракавая» (1979), «Вечнае імгненне» (1985), томік выбранага «Сняжынкі пад агнём» (1989). Меў вопыт апавядальніка.

У першых раманах «Людзі і маланкі» і «Запомнім сябе маладымі» (1981), што склалі дылогію, часам заўважаецца і другаснасць матэрыялу. Расказваючы пра падзеі, што папярэднічалі Кастрычніцкай рэвалюцыі, Грамадзянскай вайне, Леанід Мартынавіч у чымсьці ішоў ад ужо вядомага. Але ў цэлым погляд на падзеі не запалітызаваны, сучасны. Прынамсі, бальшавік Бацота — не з тых, хто гатовы зруйнаваць стары свет цалкам. Ён супраць перайменавання вёскі Чмялі ў Чырвоную камуну: «Чмялі хай застануцца, дзецям нашым хай застануцца».

Не ўсё аднолькава псіхалагічна-глыбока і ў рамане «Футбол на замяненых полі» (1983). Найбольш поўна раскрыты вобраз Івана Паламейкіна. Не адно дзесяцігоддзе яго гняце маральная віна. Ён таксама быў вязнем. Выпадкова даведаўся, як будзе праходзіць чарговы футбольны матч. Мог бы папярэдзіць пра ўсё таварышаў... Ды гульня ўсё адно адбылася б. Разам з іншымі ўзяць у ёй удзел? Толькі б пабольшала на яшчэ адну смерць.

Хвалявала Л. Дайнеку і іншае. У «Слове на дарогу», што стала ўступам да яго першага гістарычнага рамана «Меч князя Вячкі» (1987), ён прызнаваўся: «Даўно [...] хацелася напісаць пра беларускую мінуўшчыну. Свэрб стаў у душы, незагойная стрэмка ныла ў сэрцы. Ды на кожнае хаценне патрэбна ўменне і патрэбна цяперашняе. Яшчэ ў маленстве (яно такое далёкае), чытаючы кніжкі пра слаўтых віцязяў, пра аблогі гарадоў, пра жахлівыя вострадыбыя барвенні-тыраны, якія, нібы шкарлупіне, праломвалі акутыя жалезам брамы, марыў я нейкім чынам сустрэцца з продкамі — з крывічамі, дрыгавічамі, радзімічамі. Але як?» Гэтым творам і адказаў: праз заглыбленне ў нацыянальную даўніну, праз асэнсаванне лёсаў людзей, якія жылі не адно стагоддзе да нас.

Намалюваў аблічча як рэальных гістарычных асоб, так і народжаных творчай фантазіяй. У цэнтры ж падзей — Вячка, які валодаў Кукейносам — крэпасцю на Заходняй Дзвіне, з'яўляўся васалам польскага князя. У 1206 годзе разам з полацкім князем Уладзімірам хадзіў на нямецкіх рыцараў, але праз год мусіў падпарадкавацца рыжскаму епіскапу Альберту, да якога неўзабаве трапіў у палон. Пасля вызвалення зноў правіў Кукейносам.

У рамане ёсць два па-свойму знакавыя эпізоды. Абодва звязаны з Клімятам, які піша «гісторыю Полацкай зямлі». Вячка, праўда, перакананы, што «пергаменамі... не спыніш тэўтонцаў. Трэба меч, востры, гартаваны меч, які не баіцца варожай крыві». На гэта Клімята адказвае: «...Але аднаго мяча мала. Я таксама быў надрэнным ваяром, я біўся, ты ж памятаеш, — з аўкштайтамі і селамі, пакуль жалеза не адгрызла мне руку. І ўсё-ткі мудрае слова мацнейшае за меч. Меч кароткі. Слова доўжыцца ў людскіх пакаленнях». Князь, пачуўшы гэта, згаджаецца: «Хай будзе па-твойму. Вы, кнігачоты, бліжэй да неба і да божага прастола».

Праходзяць гады, адбываецца бітва, якая, разумее Клімята, стане для князя Вячкі, як і для яго самога, апошняй. Ён кліча да сябе аднаго з самых надзейных дружнынікаў Мірона, чапляе яму «на плячо цяжка напакаваную скураную торбу, абшытую па краях блікучым дротам», і тлумачыць: «Летапіс. Беражы яго, як сэрца берагуць, як вока берагуць. Маё і тваё жыццё ў ім...» А ў летапісе — звесткі пра Усяслава Чарадзея.

Звезоленнем князя Усяслава і яго сыноў Расціслава і Барыса ў стольным Кіеве ў порубе пачынаецца раман «След ваўкалака». З надзіва багатага на падзеі жыцця Усяслава Брачыславіча і доўгага яго княжання Л. Дайнека ўзяў толькі 1068 год — ці не самы драматычны для князя. Як і пры напісанні «Мяча князя Вячкі» нямала папрацаваў у архівах, звяртаўся да прац многіх гісторыкаў і даследчыкаў даўніны: «Той, хто хоча працаваць на ніве беларускай гістарычнай белетрыстыкі, павінен ведаць польскую мову, арыентавацца ў літоўскай, нямецкай і латынскі».

Атрымаўся не толькі гістарычна праўдзівы твор, але і захапляльнае чытанне з прыгодніцкімі элементамі. Л. Дайнека, як і Уладзімір Караткевіч, быў перакананы, што «без легендаў гісторыя губляе сваю прывабнасць, таямнічасць. Гэта — як неба без зорак», свядома

Фота з сайта www.sozvuchie.by

ідэалізаваў як галоўнага персанажа рамана, так і іншых. Што, дарэчы, было характэрна, калі зірнуць у сусветную літаратуру, і для Вальтэра Скота.

Чарговы раман «Жалезныя жалуды» (1990) — вяртанне ў часы хрышчэння новагародскай зямлі, калі Міндоўгам і яго сынам Войшалкам закладваліся асновы Вялікага Княства Літоўскага, Л. Дайнека ўжо назвай твора заінтрыгаваў чытача. Вобраз «жалезныя жалуды» на старонках з'яўляецца неаднаразова. Пачынаючы з таго моманту, як Далібор адчуў, што «пад падушкаю, напханай цецерычным і курыным пер'ем, нешта муляла». Гэта былі «невялічкая фігурка Перуна, вытачаная з мядова-жоўтага бурштыну, і нейкі цёмны металічны шарык» — «жолуд, адліты з жалеза. Які мудрагел' зрабіў яго? Чыя рука і для чаго паклала пад падушку?». Далібог, уважліва разглядаючы шарык, усё болей пераконваўся, што гэта — не што іншае, як своеасаблівы абярог, «але хто і ад чаго хацеў абараніць Далібора?».

Невыпадкова ў «Жалезных жалудах» з'яўляецца і вобраз-сімвал — Жэрнас. Так празвалі велізарнага старога дзіка, які асталываўся ў свяшчэнным дубовым лесе — алцы. Дарэчы, слова «жэрнас» па-літоўску і азначае «дзік», «кабан». Гэта забойца сваіх суродзічаў.

Колькі ж падобных жэрнасаў сярод людзей? Пытанне больш чым рытарычнае. Таму Л. Дайнека і не ставіў яго напрамую, але яно быццам прасочваецца праз сюжэтную канву рамана. Супраць жэрнаўшчыны скіраваны гэты твор пісьменніка. Гэта таксама, як і іншыя, дзе востра ставяцца пытанні сумленнасці, чалавечнасці і вернасці бацькоўскаму краю.

Памяццю аб даўніх падзеях, аб слаўных людзях прасякнуты і раман «Назаві сына Канстанцінам» (2008). У ім, як ні ў адным іншым, заўважаецца надзіва шырокі рух у часе і прасторы, элементы містыкі, фантастыкі паяднаны з рэалістычнымі малюнкамі. Тое, што адбываецца на мяжы магчымага і немагчымага, уяўнага і сапраўднага, успрымаецца суцэльным ланцужком развіцця чалавечтвa на працягу многіх стагоддзяў. У цэнтры твора — людзі, для якіх святых паняцці «Айчына», «Радзіма», «Ліцвінія».

Моладзь у рамане апантаная, у нечым празмерна максімалістычная. Гэта пятаццаць юнакоў з Вялікага Княства Літоўскага і Зося Квяцінская, якую завуць Зосыя Еўрапейкай. Яна — сяброўка Марціна Жабы-Жэмбы, палкая душа якога напоўнена «святлом прыўкраснага раманычнага рыцарства», таму «адразу ж, як толькі надарылася магчымасць, ірвануў ён у Еўропу, у Фларэнцыю, а з ім нямала такіх, як ён. Дзеці шляхты і духавенства, купцоў і месцічаў, яны вучыліся ва ўніверсітэтах, у хрысціянскіх акадэміях, служылі мясцовым князям, герцагам і баронам, вастрылі свае шпагі ў бясконцы вялікіх і маленкіх бітвах».

Было і іншае, што іх аб'ядноўвала: «Яны зразумелі — іх родніц, гуртуе іхня радзіма, Вялікае Княства Літоўскае [...]».

Дзеянне рамана пачынае разгортвацца ў Фларэнцыі, «у гэтым бліскучым горадзе філосафаў, паэтаў, мастакоў,

рыцараў, банкіраў і чомпі». «Гарачыя» маладыя ліцвіны аказваюцца сярод тых, хто выказаў жадаанне ўзяць удзел у «фларэнтыйскай баталіі», каб разам з іншымі выступіць супраць інаверцаў, якія ўзнялі руку на цэнтр хрысціянства, а імператар Канстанцін Палеолаг, як вядома, апынуўся ў цяжкім становішчы, бо сілы ў ворагаў куды большыя».

Паводле сюжэта, героі трапляюць у 320 год. З рук самога імператара Марцін і Зося атрымалі «штандар Дваццатага Маланкападобнага Рэйнскага Рэгіёна». Па сутнасці, узялі ў свае рукі абярог, бо арал, які знаходзіцца на гэтым штандары, потым неаднойчы дапаможа ім, а пры неабходнасці жорстка расправіцца з праціўнікамі. Ён таксама можа падарожнічаць у часе і прасторы. Таму і паграпіў, у рэшце рэшт, і ў 1507 год.

Састарэлы Язэп Ранцэвіч гаворыць пра гэта Марціну і Зосі — нашчадкам, якія ўнаследавалі такія імёны ад свайго дзеда і бабулі. Ідзе вайна з Масковіяй. Вядзе за сабой тых, каму дарагая свабода, умоўна кажучы, Канстанцін Трэці, а ў сапраўднасці Канстанцін Астрожкі. Павінны з'явіцца і іншыя Канстанціны. Напрыклад, Кастусь Каліноўскі, Канстанцін Міцкевіч — Якуб Колас.

Ускладніўшы кампазіцыйную структуру рамана, спалучыўшы розныя мастацкія прыёмы, Л. Дайнека ўсё ж застаўся рэалістам. Гэта твор пра Беларусь, пра народ. «Ісці па цаліку» пісьменніку не прывыкаць. Гэта засведчыў і яго фантастычны раман «Чалавек з брыльянтавым сэрцам» (1994), у якім дзеянне адбываецца праз шмат стагоддзяў ад сённяшняга дня, «на 223 годзе Вялікай Эры Плюралізму». На Зямлі існуюць Індаеўрапейская, Арабская і Кітайская канфедэрацыі. Беларусь уваходзіць у першую з іх. Ствараючы сваю мадэль цывілізаванага грамадства, пісьменнік найперш звярнуў увагу на праблемы духоўнасці, разнаволення асобы.

Раман «Лоты» (2015) — зноў спалучэнне падзей глыбокай старажытнасці з блізкай сучаснасцю. Аўтар зірнуў у часы, калі магутная Спарта прыцягнула іншыя народы, не ўспрымаючы іх людзьмі. Лотамі называліся заваяваныя імі месцы. Аднак свабодалюбівыя ад нараджэння, яны не скарыліся, выступалі супраць сваіх заваёўнікаў. Ці не падобныя яны на беларусаў, якія на працягу стагоддзяў мусілі адстойваць сваё права

Сям'я Дайнекаў. Першы рад: сястра Дзіна, бацька Марцін з унучкай Галіяй, маці Тэклія. Другі рад: Леанід Дайнека, сястра Ганна. Вёска Дзмітраўка 2 Клічэйскага раёна. 1955 г.

«людзьмі звацца»? Гэта калі ўспрымаць змест твора спрошчана. У кампазіцыйнай пабудове дынамічнага рамана вылучаюцца дзве сюжэтныя лініі. Адпаведна таму, пра якія падзеі ідзе гаворка, яны, па сутнасці, існуюць самастойна. Але ўнутрана пераклікаюцца. Не абыздены ўвагай складаныя моманты паслярэвалюцыйных гадоў, калі ў грамадстве было не ўсё так проста, як лічылася афіцыйна.

«Сын ільва, дачка Зеўса — Леанід і Зінаіда» (2017) — раман двух герояў. У ім таксама прысутнічае вяртанне «з сучасных дзён у глыбіню стагоддзяў, дзе напоўніцу жывуць і гераічна змагаюцца спартанскі цар Леанід і царыца Пальміры Зенобія (чытай — Зінаіда!)». Ёсць у творы шмат аўтабіяграфічнага. Аднак гэта і асэнсаванне пэўных падзей, і ўласнае да іх стаўленне.

Хтосьці з прыхільнікаў пісьменніка прамовіў: «Раманіст веку — Л. Дайнека». У гісторыі беларускай літаратуры ён пакінуў надзіва глыбокі след. Неяк прызнаўся, што марыць напісаць дзесяць раманаў. Атрымалася дванаццаць. Яго творы — важкі ўнёсак у гісторыю нацыянальнага прыгожага пісьменства.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

ЛІМБ #6: ІНТО: НАЦЫЯ

Звыклы рытм жыцця ў маштабах сусвету саступае імпульсам непрадказальнасці. А пакуль у шостым эпизодзе ЛІМБа рашуца праверым паэтычныя тэксты на прадмет наяўнасці «тэмпэратуры» ці «кашлю». Падрабязны разбор сакавіцкага матэрыялу не закране дзвюх палос вершаў, падрыхтаваных да Сусветнага дня паэзіі, бо па адным вершы цяжка ці ўвогуле немагчыма скласці больш-менш прыстойнае меркаванне пра творчы метадаўтара.

Анатоль ЗЭКАЎ — адзіны мужчына з прадстаўленых у падборцы да 8 Сакавіка паэтаў, таму і верш, каб адпавядаць агульнай тэме, прысвечаны жанчыне. Тэкст пад назвай «Мая жанчына» не пазбаўлены пэўнай лёгкасці, хаця і разыходзіцца па радках рабізнай характэрных для абранай тэмы момантаў. Напачатку, звяртаючыся да жанчыны, лірычны герой знаходзіцца перад ёй на каленях, у той жа страфе называе яе найлепшым Богавым стварэннем, а потым — процьма абцасаў, сардэчных агнёў, страчаных галоў, крыніц вуснаў... Кропля святла — унутраная рыфма ў адным з радкоў («*каб наталіцца з той крыніцы*»). Вобраз жанчыны паўстае настолькі залежным ад даўно закладзеных у культуру рыс, што ледзь дазваляе сучаснай чытачы адчуць сябе патэнцыйнай адрасаткай. Хутчэй за ўсё і адрасатка, і адрасант будуць успрынятыя як метафізічныя асобы, стварэнні не толькі Богавыя, але яшчэ і Паэтавыя, мо таму яны і не выклікаюць асаблівай эмпатыі?..

Па пракладзеных гісторыка-паэтычных каляінах едзе і **Валянціна ПАЛІКАЊА**. Перш за ўсё гэта кідаецца ў вочы на лексічным узроўні: словы «*хцівец*» і «*юдоль*» могуць карэктна ўжывацца хутчэй у «стылізацыях пад», але наўрад ці ў вершы, які прэтэндуе на існаванне ў XXI стагоддзі. А неалогія з вынікам у выглядзе слова «*хуткаплынны*» нагадвае пра Гамера з яго хітрамудрымі Адыеяцамі і ружаперстымі Эас. Выбіваецца з агульнай эстэтыкі і наменклатурнае «*белсвет*» (і гэта ўжо на сумленні перакладчыка Міколы Шабовіча, які ўвёў гэтыя слова ў тэкст), якое нібы выцягнута з прасторы паміж «Белсатам» і «БелЭкспа». У вершы, які будзецца на апісаннях прыроды, як падаецца, псуоць агульную карціну дзіцячыя «*халадок*» і «*ветрык*»: бо думка, да якой падводзіць аўтарка напрыканцы, не прадугледжвае такой лёгкасці, таму выкарыстанне гэтых слоў можна аднесці да стылістычнай хібы.

Бы той каўчэг, будзе свой верш, прысвечаны спадчыне Францішка Багушэвіча, **Ала КЛЕМЯНОК**. З аднаго боку, можна зноў жа зачапіцца за лёгкую тыповасць раскрыцця «беларускасці», яе сімвалаў, але верш якраз і ўяўляе сабой «*каўчэг у сусветным патопе*», што з'яўляецца носьбітам пэўных гісторыка-паэтычных маркераў, звязаных з асобай Багушэвіча. Таму, калі і ставіць дыягназ, ставіць яго трэба адлю-

сць таванню беларускай ідэі ў паэзіі, але верш не просіць такой пільнай увагі да сябе. За назвай «Кушыяны Багушэвіча» хаваецца спасылка на музей-сядзібу, дзе некалі жыў паэт, а значыць, «зборнасць-каўчэга-васць» верша існуе не толькі ў сімвалічна-метафарычным свеце, але і ў свеце фізічным. Спасылкі на «*жалейку*» і «*дудку*», а таксама найвядомейшая неўміручая цытата Багушэвіча хаця ніяк і не паглыбляюць чытацкае ўспрыманне такой значнай фігуры, не надаюць ёй новых акцэнтаў, але агульны падыход (з размяшчэннем адпаведнай цытаты ў апошнім радку) робіць з верша някепскую заяўку на будучае ўпісанне ў зборніках хрэстаматыйнага толку.

Адметным падыходам да арганізацыі сінтаксісу найперш чапляюць творы **Таццяны НЯДБАЙ**. Нават да суперарганізацыі, бо, напрыклад, першы верш уяўляе сабой (амаль што) адзін сказ з некалькімі тыпамі сінтаксічнай ускладненасці (сярод якіх ёсць і некалькі ўстаўных канструкцый з выкарыстаннем працяжнікаў і дужак). Прытым думка, нягледзячы на апавадальны адхіленні, не пазбываецца сваёй строгай паслядоўнасці, а нярэдка анжамбеманы толькі ўзмацняюць пачуццё «патока-васці». І ўсё гэта працуе ў межах метрычнага зарыфмаванага верша (хаця з тым жа верлібраман дабіцца такога эфекту было б нашмат прасцей), што толькі дадае неверагоднасці сінтаксічнаму подзвігу паэтыкі. Вербальная прастора ў вершах Таццяны балансуе паміж адзінкамі рэальна-побывавага свету і элементамі ўласна-аўтарскага каментарыя (недзе нават каментарыя ў каментарыі). І такі падыход да арганізацыі прасторы дае ўбачыць розніцу паміж светаадчуваннем паэтычаваным, штучным і другасным, светаадчуваннем сапраўдна паэтычным. Рэчаіснасць тут будзецца не агульнымі словамі, а канкрэтнымі вобразамі, якія паступова абрастаюць дэталюмі — і паверх іх кладзецца не лаканічна-механічная афарыстыка, а разгорнутае аўтарскае выказванне з адценнямі аўтакаментарыя.

Лаканічна, а ў нечым і наіўна **Таццяна БАРЫСЮК** праводзіць лінію сваёй лірыкі. Першы верш падборкі, што характэрна, складаецца з двухрадкоўяў. І хаця вобразны рад прэтэндуе на пэўную разгорнутасць («*Ледзяшовай іглою зашывае зіма беласнежнае футра*»), аўтарка не прапаноўвае сваёй унікальнай трактоўкі — хутчэй карыстаецца ўжо вякамі адпрацаваным літбагажом. Але апошні радок («*Новы год — як загрузка энергіі ў напрацаванае сэрца*») нейкую крупінку арыгінальнасці ўсё ж дадаць паспявае. У другім вершы — сухая па-ахматаўску ўзвышаная інтанацыя са зваротам на «Вы», і наяўнасць «*суперніц-ва-рагін*» гэтую інтанацыю канстатуе яшчэ больш яўна. У апошнім вершы, «*Наша Італія*», гэтакасама адчуваецца класічнасць (прытым хутчэй за ўсё руская), але неяк «на плаву» не трывіальнасці гэты тэкст утрымлівае выкарыстанне вялікай колькасці (усе, акрамя аднаго) намінатывых сказаў: дзякуючы гэтаму прыёму

настраёвая «класічнасць» набывае фармальны фундамент і робіцца канцэптuallyна апраўданай.

Не адзін, і не два разы, каб апісаць пранізлівасць сваіх пачуццяў, **Дзмітрый ПЯТРОВІЧ** выкарыстоўвае слёзныя залозы. Карціну суму гарманічна дапаўняюць вясельныя матывы, вобразы сонца і дажджу, дыхатамія сонца/цёмры і г. д. І можна было б апраўдаць настраёва-мастацкую манатоннасць, але ўсё гэта аб'ядноўваецца каханнем, якое ахапіла падборку. І ў такіх умовах гаварыць трэба не пра манатоннасць, а пра натуральную другаснасць, прытым дваяную, у тэматычна-вобразнай сукупнасці. Але ў вогнішча падліваюць такія радкі, як: «*Закаханыя толькі сягоння не спяць*», «*Няхай гучыць у іх любові ліра*», «*Успамін той душу акрыляе*», «*Плачуць лісцем самотна-журботна бярозы*» і г. д.

Акрэсліванне Анатоля Сыса на месцы эпиграфа ў якасці таго, каму аўтар збіраецца наследаваць, — даволі моцны заклік **Зміцера ЗАХАРЭ-ВІЧА** да асаблівай чытацкай увагі і ў той жа момант вялікі выклік самому сабе. Ці не марна кінуты кліч? Адзін з асноўных вобразаў Сыса выхапіць нескладана, таму праз верш «*Начное вогнішча*» заканамерна праходзіць матыў агню. Але, на жаль, у адрозненне ад творчасці Анатоля Сыса, дзе агонь выходзіць за межы тэксту і «атэкстаўляе», то-бок міфалагізуе, асобу самога Сыса, у прыведзеным творы агонь выконвае свае агульнавобразныя функцыі. І, нягледзячы на разнастайнасць палымяных уваабленняў, аднаго хаця б невялікага выхаду «па-за» гэтаму вобразу тут не хапае. Аднак такое лакальнае параженне не перашкаджае аўтару выдаваць бліскучыя месцы ў астатніх тэкстах: «*Жыццё — кароценькае танка // На даматканым палатне*» — з тых радкоў, дзеля якіх існуюць вершы. Стыль аўтара дзесьці можа падацца сентыментальным, але яго сентыментальнасць — не ружовашчокая плаксінасць, а сухі мужчынскі мінор, які памятае аб сваёй вастрэні, як памятае ржавае лязо.

Досыць традыцыйнае пісьмо дэманструе **Валянціна МУРЗІЧ**, калі не казаць больш падрабязна: словы

накшталт «*ночкі*», «*малодкі*», «*кропелькі*», «*лябёдка*» павінны былі б сведчыць аб схільнасці аўтаркі да народных матываў, але наўрад ці гэта нейкая наўмысная стылізацыя. Калі глядзець на адзін з радкоў іншага верша («*Любоў бывае рознай, самай рознай — // але ж яна любоў, як не глядзі*»), больш пераканаўчай выглядае версія, згодна з якой тэксты напісаныя ў паўсвядомым стане, залежным ад шматгадовых культурных вібрацый, якія калі-нікалі пранізвалі жыццё аўтаркі.

Свежае паветра ўзнікае ў вершах **Казіміра КАМЕЙШЫ** даволі спантанна і непрадказальна. Будзённыя ці нават па-дзіцячы відавочныя шэрагі вобразаў час ад часу перацякаюць то ў выдатны гукапіс з адценнямі каламбура («*сакральныя сакрэты*», «*На стале з паставай п'едэстала*», «*фіга фігуруе*», «*І калі раняеш свой ранет*»), то ў разгорнутыя і непаўторныя вобразы («*... Ляжаш спаць, а ў сон праз вокны ночы // Зноў глядзяць старых ялін ствалы. // Думна, нібы прадзедавы вочы, // У пацічках залатой смалы*», «*А кулак сціскаецца гранатай. // Фіга ў ім і ёсць сама чака*»). Па чатырох прадстаўленых у падборцы вершах лёгка пабачыць наступны характэрны рысы: рознаўроўневая праца са словам, схільнасць да сацыяльна-гумару фабульных і моўных, а таксама філасафічнасць і легкадумнасць, якія ўраўнаважваюць адно аднаго.

У падборцы **Змітрака КУЗМЕНКІ** можна ўбачыць і імкненне да метафізікі, і спаборніцтва публіцыстычнасці і мастацкасці. Гэта першая патэтычная публікацыя Змітрака Кузменкі і, будзем спадзявацца, што ён той аўтар, які здольны сказаць яшчэ многае.

Інтанацыя — слова-ключ шостага эпизоду. Падчас паэтычнай практычна-крытычна-даследчай дзейнасці ў галаве нараджаецца парадаксальная думка: чым больш нацыянальнага, тым менш нацыянальнага. І наадварот. А яшчэ чым ярчэй уласная інтанацыя, тым у ёй менш нацыянальнага (а значыць — у той жа момант — больш). Тлумачыцца гэта наступным чынам. Калі цалкам свядома займацца паэтычнай творчасцю, трымаючыся за папярэднія традыцыі толькі адным мезенцам (ці ад сілы думка), атрымліваецца нешта вельмі індывідуальнае, але новае і навішчыя традыцыі будуць фарміравацца менавіта з сукупнасцей такіх індывідуальнасцей. А тыя, хто занадта спадзяецца на паэтыку мінулых пакаленняў, не змогуць ні ўпісаць сябе ў «старыя спісы», ні скапіізіцыць у новае. Новае беларускае — гэта тое, што адбываецца ў 2020-м. І задваючы безмоцнага постмадэрнісцкага (ці метамадэрнісцкага) апарата рэаліі мінулага, ці можна нешта наінтаніраваць?

Даніл ЛЫСЕНКА

Вартавы таямнічага сусвету

Гістарычная тэматыка заўсёды прывабліва-ла айчынных пісьменнікаў, дзякуючы якім мы можам успрымаць мінуўшчыну не толькі як пэўную паслядоўнасць дат і падзей, але і як таямнічую, рамантычную прастору, іншае вымярэнне, дзе галоўнае — не дакладнасць і дакументальнасць, а мастацкая рэканструкцыя старадаўняга вобраза. У падобным кірунку ўжо больш чым тры дзесяцігоддзі плённа працуе літаратар Ягор Коней.

Ён заявіў пра сябе яшчэ напрыканцы 80-х, з'яўляючыся навучэнцам Мінскага інстытута культуры. Выхадзец з сям'і кінадраматурга Фёдара Конева спачатку абраў спецыяльнасць, звязаную са сцэнай — «Рэжысура масавых святаў і тэатралізаваных відовішчаў», але пасля перавёўся на журфак і менавіта з гэтым факультэтам звязаў сваё далейшае прафесійнае жыццё. Аднак тэатр, дакументальны і мастацкі кінематограф і, вядома, уласна літаратура засталіся яго сапраўдным пакліканнем. Пра гэта сведчаць выдадзеныя кнігі, а таксама шматлікія п'есы, сцэнарыі, інсцэніроўкі, якія паспяхова рэалізуюцца на айчынных тэатральных падмостках і здымачных пляцоўках.

Яшчэ ў прадмове да дэбютнага зборніка Ягора Конева «Вартавыя» (бібліятэка часопіса «Маладосць», 1995) пісьменнік Віктар Казько адзначыў, што малады літаратар «імянецца адраджэньцтвам... зыходзячы ўжо з нашых дзён...». Аднайменная апавесць і апавяданні, што тады ўвайшлі ў выданне, засведчылі: аўтар з'яўляецца годным прадаўжальнікам традыцый Яна Баршчэўскага, Вацлава Ластоўскага, Уладзіміра Караткевіча. Выкарыстоўваючы міфы пра вядзьмарак, вадзянікоў, русалак, ён пераносіў чытача ў чароўны сусвет, дзе панавалі ўзвышаныя пачуцці, а дабро заўжды перамагала. Навідавок выступіла адметнасць, якая ў будучыні стане своеасаблівай візітоўкай пісьменніка, а менавіта здольнасць па-майстэрску «закруціць» сюжэт, узмацніць саспенс, схіліць чытача да суперажывання героям.

Напрыканцы мінулага года ў Выдавецкім доме «Звязда» выйшла кніга «Здані Гарадніцы», дзе сабраны праявілі набывкі Ягора Конева за апошнія два дзесяцігоддзі. Апавесці і апавяданні, што ўвайшлі ў выданне, розныя па стылі і тэматыцы, але ўсе іх яднае зварот да гісторыі. Як прызнаецца сам аўтар у фэйсбучным допісе, зборнік стаў для яго «прыёмным успамінам аб маладых гадах, калі больш ахвотна прысвячаў свой вольны час літаратурнай дзейнасці».

Так склалася, што дасюль пра Сморгонскую акадэмію — знакамітую навучальную ўстанову, якая выпускала ўнікальныя кадры, самі беларусы амаль не стваралі мастацкіх тэкстаў. Парадокс, але гэтую лакуну ў мінулым стагоддзі запоўніў літоўскі пісьменнік

Вітаўтас Місявічус, стварыўшы «Мяздзведжую акадэмію», раман-стылізацыю пад еўрапейскую прыгодніцкую прозу — з ім беларускі чытач змог пазнаёміцца ў 1988 годзе ў перакладзе Міхаіла Грынבלата. Але ў адрозненне ад Місявічуса, які распавядае пра падзеі XVIII стагоддзя, пра часы гаспадарання знакамітага Панае Каханку (Караля Радзівіла), Ягор Коней у апавесці «Смаргонскі настаўнік і вучань» звяртаецца да

пазнейшай, больш драматычнай і насычанай падзеяй эпохі, а менавіта — пачатку XIX стагоддзя, калі Напалеон Банапарт адну за адной заваёўвае еўрапейскія краіны, ушчыльную падбіраючыся да межаў Расійскай імперыі, у склад якой уваходзілі на той час беларускія землі. Паміж молатам і кавадлам — жорсткай імператарскай уладай з аднаго боку і пагрозай з Захаду — апынаецца мяздзведнік Міхась са сваім калматым цэзкам-выхаванцам Міхалам. Пра іх незвычайныя прыгоды аўтар распавядае дасціпна, добра валодаючы гістарычнай фактурай. У першую чаргу гэта твор пра сяброўства, пра вернасць, пра адданасць справе. Пісьменнік надзяляе мяздзведзя антрапаморфнымі рысамі, прычым маральнае аблічча звера больш прывабнае, чым чалавека, які ў крытычных сітуацыях нават здольны на здраду: прайграе свайго вучня ў карты цыганам, прагнае яго ў лес, каб дагладзіць удаве Ганне... І ў той жа час, захоўваючы раблезіянскае стаўленне да жыцця, Міхась не страчвае адзінае і самае каштоўнае, што мог сабе дазволіць небагаты, але адукаваны чалавек у той час: унутраную свабоду, творчы дух, здольнасць не падпарадкоўвацца абставінам, а самому высоўваць свой лёс. Твор атрымаўся жывы, кінематаграфічны, насычаны дзеяннем, каларытнымі характарамі, апісаннямі прыроды і мясцовасцей.

Наступная апавесць — «Нямігі берагі» — спроба мастацкага асэнсавання айчынных гістарычных падзей ад X да XX стагоддзяў. Аўтарская фантазія тут разгортаецца напоўніцу: аказваецца, Няміга — назва старажытнага племені і адначасова патомнае імя жрыц-амазонак, апошняю з якіх падчас аднаго з паходаў забівае князь Рагвалод, пасля чаго гэтае месца робіцца выклітым. На працягу наступных дзесяці стагоддзяў прывід жрыцы перыядычна ўзнікае з Наўя, патрабуючы новых ахвяр, напрыклад: «Здалося князю менскаму (Глебу. — Я. Л.), што не звычайная плынь бяжыць пад імі, але рака мёртвых

зносіць душы забітых у сечы...» Звяртаецца пісьменнік у апавесці і да падзей Другой сусветнай вайны. Па загадзе вышэйшага нацысцкага камандавання ў 1943 годзе ў Мінск прыбывае вучоны Фрыдрых Аленштайн і праводзіць археалагічныя раскопкі ў раёне Нямігі з мэтай даказаць, што гэтую зямлю ў чацвёртым стагоддзі насялялі арыіцы — продкі сучасных беларусаў. Не знайшоўшы пацвярджэнняў сваёй гіпотэзе, ён вырашае сфальсіфікаваць мінулае... Згодна з аўтарскай інтэрпрэтацыяй, сваёй кульмінацыяй гэтая шматвекавая містычная гісторыя дасягнула 30 мая 1999 года падчас трагедыі ў падземным пераходзе станцыі метро «Нямігі»...

Цікавай падаецца і апавесць «Здані Гарадніцы», якая пераносіць у першую палову мінулага стагоддзя, калі ў горадзе над Нёмнам дзейнічаў гарадскі драматычны тэатр. На фоне грамадска-палітычных зрухаў, якія адбываліся ў прамежку паміж дзвюма сусветнымі войнамі, разгортаецца гісторыя самаадданага каханна акцёра і патрыёта Пётры Куцыенкі да тэатральнай прымы Апалоніі Дарэўскай. Каханне і здрада, помста і вядзьмарства, няпросты свет тэатральнага закулісся — усё гэта прысутнічае ў творы, як і дынамічны сюжэт, што не адпускае чытача аж да самага фіналу. Праўда, аўтар не дае адназначнага адказу, які лёс напаткаў галоўных герояў пасля таго, як яны, здзейсніўшы замах на фашысцкае кіраўніцтва, збеглі падземнымі лёхамі з акупіраванага горада. Праз усю апавесць лейтматывам праходзіць звышпамкненне, выказанае Пётрам: «Мабыць, мы завершым тое, што не атрымалася ў нашых продкаў... Дайграем неадгранае ролі... Здзейнім нявыкананыя ўчынкi. Або скажам недагаворанае...»

Не сакрэт, што вандроўкі — гэта невычэрпная крыніца для пісьменнікаў, дзе яны знаходзяць спажыву для ўяўлення, назапашваюць сюжэты, характары, ідэі. Менавіта падарожжам прысвечана апавесць «Вандроўныя былі», якую склалі чатыры дзясяткі міні-апаведкаў. Кожная быль распавядае пра пэўную мясцовасць або чалавека. Турыстаў паўсюль падпілююць кур'ёзныя, незвычайныя сітуацыі: рызыкаўная сустрэча з драпежнай расамахай у прыбайкальскай тайзе, паход на ўзбярэжжа ракі Бярэзіны ў кампаніі аматараў «кайфу» («Балада пра Марыю і Хуану») ці калі аднойчы падчас падарожжа аўтаспынам аўтар-апавядальнік апынуўся «ў заложніках» шалёнага дальнабойшчыка («3 пісталетам ля скроні»). «Амаль кожны вопытны вандроўнік мае свае дзівацтвы», — сцвярджае аўтар. Усіх валацуд рухае наперад імкненне вырацаваць за рамкі падзеяў дэманічныя, атрымаць новы жыццёвы досвед, адчуць штуршок для развіцця. А для літаратара гэта яшчэ і спосаб адшукаць натхненне. Зрэшты, увесь пісьменніцкі шлях — гэта і ёсць адна суцэльная неверагодная вандроўка, авантура працягласцю ў жыццё.

Янка ЛАЙКОЎ

Горад як сведка мар і расчараванняў

Вынікам карпатлівай працы даследчыцы Ганны Севярынец у архівах і бібліятэках, яе захвапленія бурлівымі і трагічнымі падзеямі 20—30-х гадоў мінулага стагоддзя стаў легась выхад твора пра сяброўства, каханне, мары і непакісную веру ў каштоўнасць аўтэнтычнай культуры.

У аснову рамана «Гасцініца «Бельгія»» аўтарка паклала адшуканы ёю асабісты архіў Алеся Дудара. Задача гэтай кнігі не ў тым, каб у нечым пераканаць ці здзівіць, але з любоўю раскажаць гісторыю пра людзей, горад і час.

«Ганна Севярынец мае ўзрошчвае ў сабе талент любіць. У кожным яе тэксце ёсць кропка прыцягнення любові. Нават у гнёўных допісах заўсёды

прысутнічае любоў», — заўважыў Валерый Гапееў на прэзентацый кнігі. Гэтай жа любоўю напоўнены і раман. Аўтар адзначыла: «Імкнулася пісаць так, каб нават тым, хто пакуль нічога не ведае і не хоча ведаць пра час, у які адбываецца дзеянне, і пра герояў, якія жывуць і дыхаюць там, было чытаць цікава». Галоўнай любоўнай лініяй у рамана выступае каханне Алеся Дудара і Насты Нарутовіч. Апісанне ўзаемаадносін герояў падпарадкавана агульнай задуме твора: стварыць жывую і яркую атмосферу эпохі, рэканструяваць падзеі вакол літаратурных аб'яднанняў «Маладняк» і «Узвышша».

Вобразы герояў сапраўды паўстаюць жывымі дзякуючы дэталёвай прапрацоўцы кожнага з іх. Аўтар паказала час іх маладосці, летуценняў, надзей,

нястрымнай сілы, прагі ведаў, творчасці. І які паступова выпараўся дух волі, «закручваліся гайкі», сціскаліся кола... У рамана шмат дыялогаў і спрэчак, якія адбываліся паміж героямі ў рэдакцыйных газет, у цяжкіх, у рэстаранах. Для аўтара гэта спосаб не толькі адлюстраваць ідэі, якія належалі прадстаўнікам творчай інтэлігенцыі таго часу, але і зрабіць пэўную праекцыю на сучаснасць.

Героём рамана выступае і горад Менск. Не могуць не ўражаваць дэталёвае і скрупулёзнае апісанне, акцэнтны, зроблены на страчанай ідэнтычнасці. Перад чытачом паўстае той фантомны горад, які можна пабачыць хіба на архіўных фотаздымках: «Нямігу бяруць у калектар. Драўляныя насцілы паразабраныя, вуліца дыбарам, пыл, грукат, крык. Абапал

непрыгожай раны, у якую праўтварылася вуліца, прабіраюцца мінакі. Сёлета ў сакавіку Няміга зноў разлівалася, бегла халоднымі ручаямі ў склады і крамы, хліпала пелькаю пад ходнікамі, біла фантанчыкамі з-пад гнілаватых дошак. Здаецца, колькі той ракі — але ж як вясна, дык давай гуляць і свавольць. Цяпер яна пацячэ ў калектары — свавольства рэкаў будзе спынена чалавечай рукой. ...Тыя, хто сёння ідзе на пасаджанне ЦБ «Маладняка» праз Няміскую, пакорна прыскакуюцца да сценаў і па вузенькай сцежачы мінаюць разгорнутую да самых вантробаў вуліцу, каб з палёгкай звярнуць на Камсамольскую і адтуль — на Рэвалюцыйную».

Праўленне горада ў якасці героя дазваляе адчуць і сённяшняю мінскую прастору жывой

пераемніцай таго, што калісьці ў ёй адбывалася. Знаёмыя вулачкі напаяюцца галасамі тых, хто жыў да нас, змагаўся, кахаў і паміраў у гэтым горадзе.

Кнігу цікава чытаць у наш час, калі пераасэнсоўваецца многае з таго, што адбывалася ў мінулым. Твор дапамагае шматвектарна пабачыць чалавека з яго слабасцямі, схільнасцямі, думкамі, адвагай і адчаем, надзеямі і расчараваннямі.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Іван КАРЭНДА

Начны эцюд

Сціхае вечар — гаспадар часовы,
Яго ўладарства вось-вось праміне,
І знікне ён у побыце вясковым,
На ложку ночы стомлена засне.

Як вартаўнік, бадзёры, жвавы ветрык
Абходзіць агароды і сады.
А з неба ліхтаром старанна свеціць
Яго памочнік — месяц малады.

Спрасоння жаба ў лужы трукне-
ўсхліпне,
Астудзіць цемра дзённае цяпло.
Праіспача ітосьці буслянятам ліпа —
Мо як хутчэй узняцца на крыло.

Пад спевы пеўняў кнігаўка прачнецца,
Папросіць у азерца гучна «Піць!..»
І новы дзень народзіцца-пачнецца,
На радасць людзям сонцам заблішчыць.

Андрэю Федарэнку

Цяжка сёння знайсці на зямлі той куток,
Дзе душы было б вольна і ўтульна.
А з раздумаў тваіх — невялічкі глыток
Робіць і часасе зямное прытульным.

Не стамляйся ў дарозе, руплівец-хадок!
Хай струменяць натхнення крыніцы,

Няхай льецца з душы спавядальны
радок!..
Піць і піць нам з яго — не напіцца...

***

Стаў чорнаю кропкай бязмежны
Сусвет —
Малевіч не бачыў такога! —
І болей няма ні краін, ні планет,
Ні гукаў, ні фарбаў — нічога.

А болю і распачы столькі ў душы,
Нібыта адзін выпіў гора зямное,
Нібыта я болей за ўсіх награшыў,
Нібыта навек развітаўся з вясною...

Падземная Муза

Я прызнаўся каханай аднойчы,
Што прыдумваю вершы ў метро,
Калі поезд па рэйках грукоча
І ад шуму трасецца нутро.

Я прызнаўся аднойчы каханай,
Што натхненне мне дорыць метро:
Там душэўныя гоцяцца раны,
Там спявае мой творчы настрой.

Я аднойчы каханай прызнаўся,
Што абрыдзеў даўно белы свет,
Што ў падземку ўсур'ез закахаўся, —
Буду славіць метро як паэт.

А каханая, шчырая ў словах,
Хоць і б'юць яны часам, як ток,
Мне спакойна сказала: «Гатова
Падказаць геніяльны радок.

Напішы пранікнёна, яскрава —
Каб лобы зразумеў чалавек,
Як знайшла пад зямлёй цябе слава:
«Ты, метро, — мая Муза навек!»

Уважлівы чытач

— Што ні радок у вас, паэтаў, —
Адно і тое ж — пра душу.
Якую ставіце вы мэту?
На вушы веішаць нам лапшу?
«Душа баліць...», «душа спявае...» —
Хто вас без чаркі разбярэ?

***

За хуткай, за светлай адлігай
Шукаючы верных сяброў,
Плыву да цябе белай крыгай —
Правесніцай салаўёў.

Узваж маю золкую долю
На цёплай далоні свай:
Не будзе мне страшна вясною
Стаць ціхаю ў рэчцы вадой...

***

Так будзе... Было так дагэтуль.
І свет існаваў так раней:
Квяцістае зорнае лета
Змяняў вецер новых надзей.

Не страшна было: з галавою
У працу, як быццам у вір.
За тою далёкай гарою
Ты стаў толькі ценом маім.

І позна было не змірыцца,
І рана было — адпусцаць.
Ты будзеш адвечна мне сніцца,
І гэтак жа шчыра маўчаць.

Так будзе... Было так дагэтуль.
І свет існаваў так раней:
Дажджлівае хмарнае лета
Змяняў вецер новых надзей.

Бацькам

Дзе ад святла месяцавага жмурыцца
Яблыня ў садзе, гадоў не злічыць...
Дыхае ў спіну шырокая вуліца,
І ў хаце светла — мама не спіць.

Радые бойка траічыць, заліваецца! —
Песні. Навіны. Надвор'я кур'ёз.
Дзе будзе сонца, дзе дождж абяцаецца,
Уважліва слухае тата прагноз.

А я, відаць, не па чутках ішчаслівая:
Сонца люблю і дажджоў не ганю.
Нават узімку з усмешкаю шчыраю
Ураз, ды і сныжынку злаўлю!

Душа, па-вашаму, жывая...
У вас, напэўна, перагрэў...
Ніхто яе, душы, не бачыў,
Нідзе, ніколі не сустрэў!..
Прашу прылюдна растлумачыць,
Чаму лухта з вас прэ і прэ?.. —

Вось так спытаў мяне аднойчы —
Што цвік загнаў па плешку ў лоб —
Чытач падчас сустрэчы творчай,
Вось так з паэтаў стружку скроб.

Сказаў і сеў на стул скрыпучы.
Па зале хваляю пабег
Спачатку ціхі, потым гучны
Усеагульны рогат-смах.

Што адказаць за ўсіх паэтаў,
Не ведаў я — хоць стой і плач.
А ў зале, смехам перагрэтай,
Чакаў адказу мой чытач.

Я адчуваў сябе студэнтам —
Вось-вось экзамен правалю...
Не перажыць мне, мабыць, гэта...
Лепш праваліцца скрозь зямлю.

Маўчала зала, як нямая,
Нібы набраўшы ў рот вады...

— Мо хтосьці з вас шпаргалку мае?... —
Спытаў я ціхенька тады.

Мяне, «студэнта», зразумелі:
Не знаць адказ — зусім не грэх!
Загаманілі, зашумелі...
...Зноў з залы ў твар мне пырснуў смех.

Смяяўся шчыра ў зале душной
І ён, вусацік-барадач,
Аматар лірыкі бяздушной,
Мой самы ўважлівы чытач.

Крытыку

Дзяслоўная рыфма не ў модзе —
Бэсціш ты і паэта, і верш.
Словы роўныя ў нашым народзе
І жывуць яны ў міры і згодзе —
Ты пра гэта падумай найперш.

Вас прывітаю здалёк я акрылена:
Тата, паклон у падзяку прымі!
Мама, за працу нястомна-руплівую
Дай пацалую твае мазалі!

Нашых сустрэч і расстанняў бязважкія
Крокі, нібыта вятры над зямлёй.
Знаючы загадзя, што будзе цяжка вам,
Шлях не змянілі б вы свой.

***

Мяне запамятайце шчырай і вясёлай,
Як шпаркі ручаёк звініць наукол.
Узятае трапяткое ў неба слова —
За ім бягу я сцэжкаю зямной.

Спяшаюся, нібы чакаць адвыкла,
Нібы саткала вечнасць з палыноў.
Каб азірнуцца і адчуць нязвыкла,
Як ажываю для сябе наноў.

Цягнуся да малінніку і мяты,
Да дзьмухаўцоў над сінюю ракой.
Шчасліваю і ў будні, і у святы —
Запамятайце вы мяне такой...

***

Мы засталіся там, дзе сонца,
Дзе мора просіцца у сны.

Фота Кастуся Дробава.

***

Ні душы, ні сэрца час не лечыць,
Не сыходзяць боль і неспакой,
Калі хтосьці ў лёсе чалавечым
Распісаўся бруднаю рукой.

Ні душы, ні сэрца час не лечыць,
Калі б'юць знянацку, з-за куста.
Ратавацца, лекавацца нечым
Ад таго, хто ваўкалакам стаў.

Ні душы, ні сэрца час не лечыць,
Не знікаюць распач і туга,
Калі ты не збочыў і не ўкленчыў
Перад тым, каму закон — тайга.

Ні душы, ні сэрца час не лечыць,
Хоць маліся, хоць прасі Хрыста,
Калі зльдзень гонар накалечыў
І святую праўду растаптаў.

Ні душы, ні сэрца час не лечыць.
Гэты досвед, можа, толькі мой.
Дык няхай сплыве ён ціха ў вечнасць
На жыццёвай фінішнай прамой.

***

Нам дзень учараіні наноў не пражыць.
І сонца ўчараіняе нас не сагрэе.
А сёння ўжо дожджык маркотны
імжыць
І наша каханне, як неба, шарэе.

Стаім у адцаі на вузкай мяжы.
Здаецца, няма больш ні кропелькі веры,
Што ў гэтай самотнай асенняй імжы
Удасца знайсці нам дарогу наперад.

Паміж учараінім і заўтраінім днём
Гушчар непраходны — ніводнага шанца.
Даішчэнтну выпальваюць сэрцы агнём
Гарачай крыві звар'яцелыя танцы.

Нябачнаю знічкай каханне дрыжыць.
Няўжо назаўжды абаіх нас пакіне?
А дожджык маркотны імжыць
і імжыць,
Як быццам чакае, пакуль мы астынем.

Алёна ПАПКО

***

Не пішуцца лісты ў далёкі край —
Спазняяцца трывожныя навіны.
Дзе ішчасце абяцаў квяцісты май,
Там выспелі калючыя ажыны.

Не азірнуцца — дотыкі святла
Сціраюць крокі ўрыўкамі, вядома.
Між намі пуху тапалінага сцяна,
Узведзеная кімсьці выпадкова.

***

Не сціхнуць трывожныя гукі...
І поруч з Грамнічнай парой
Разнімуць снягі свае рукі —
І свет апранецца вясной!

Усміхнуцца лагодна пралескі,
І час запаволюць свой ход.
Усе недасяганыя песні
Складуцца ў адзін карагод.

А лепшыя сны-крыжаванкі
Ў цвіценні растуць садоў.
І яваю стануць заранкі
Між сэрцамі двух берагоў.

Нам хопіць і солі, і хлеба
Над сонечнаю вышынёй,
Калі гэта чыстае неба
Накрые аднойчы сабой.

Не хачу вучыцца

Анавяданне

Ірына ШАТЫРОНАК

У суседкі Валі, якую за вочы клічуць Сланіхай, у хаце няма ніводнай кніжкі. У куце стаіць вялікі модны тэлевізар, ёсць тэлефон-трубка, па якім суседка доўга балбоча з сяброўкамі, на кухні — велічэзны халадзільнік ледзь не да столі. Чысценька ўсюды, прыбраная, а вось кніг няма.

— Якія кнігі! Я ў свой час не чытала — а чаго іх прымушаць, — яна разводзіць рукамі па паветры, нібы ловіць успаміны пра сваіх дарослых дзяцей, унукаў.

Старэйшая Ленка даўно замужам, малодшы сын скончыў прафтэхвучылішча, атрымаў рублёвую прафесію зваршчыка, але потым перавучыўся на дальнабойшчыка, бо трэба было сабраць грошы на кватэру. Абвандраваў усю Сярэдняю Азію, цяпер матляецца па Еўропе, адпрацоўвае банкаўскія крэдыты. Дома Лёнік — рэдкі госьць.

І навошта старая настаўніца кранула Сланіху? Трэба было ціха павітацца з ёй каля пад'езда і ісці сабе спакойна дадому. Не, не вытрымала, спытала ў малодшага ўнука Ягоркі, што ўсё лета жыве ў Сланіхі: якія яму ў школе задалі прачытаць кніжкі на вакацыях?

— Хай настаўніца прымушае, ёй за працу грошы плацяць. Захоць — хай чытаюць, я не супраць, не захочуць — у прафесары ніхто не збіраецца, мы інстытутаў не канчалі, і дзякуй богу, — пераканаўча кажа Сланіха. Бровы грозна насупіла, жывот наперад выставіла, займае кругавую абарону.

Чаму Сланіха? Мянускай Валю ўзнагародзілі дваровыя хлапчкі. Можа, таму, што цяжка тупае па лужынах, не глядзіць па баках, занятая сваімі думкамі: заклапочаная цэнамі на прадукты, ведае, дзе і якія зніжкі, ездзіць на тралейбусах па горадзе ад супермаркета да гіпермаркета. Увечары выхваляецца перад суседкамі, колькі грошай сэканоміла на танных сасісках, сланечнікавым алеі і пратэрмінаваных кансервах.

Скура на яе твары грубая, шурпатая, як быццам хтосьці добра таркай прайшоўся. Сквозь рэдзенькія вейкі маленькіх вачэй нявызначанага каламутнага колеру праглядае лянiвы, хмурны позірк.

Яе дзеці — Ленка і Лёнік — змірыліся з мянушкай «слонікі». Старэйшыя хлапчкі іх дражнілі, задзіралі, а маці, калі чула крыўдныя цвялілкі, кідалася іх абараняць. Ды куды там?! Крыўдзіцелі разбягаліся ўроссып, трымалі дыстанцыю, яе грузныя рухі, пагрозлівыя кідкі ўбок, агрэсіўныя крыкі, нязграбная постаць выклікалі ў насмешнікаў толькі кпіны:

— Слані-Ха, дагані, Слані-Ха, растапчы, ха-ха-ха!

У Валі ад бяссільнай злосці шчокі наліваліся чырванню, пунсавелі. Тупне чаравікам на тоўстай падэшве, і павольна цягнуцца да пад'езда. Але калі які малы не ўхіліцца, патрапіць у яе рукі — сцапае без жалю чужое дзіця, страху нагоніць, усю душу з малага вытрасе.

Прыехала Валя ў горад з вёскі, як многія яе аднагодкі, у васьмнаццаці гадоў. Выйшла замуж за прараба, уладкавалася сястрой-гаспадыняй у радзільню, якраз праз дарогу, праца пад бокам, дзіцячы сад, — ніякіх клопатаў з транспартам. Халадзільнік быў заўсёды забіты прадуктамі, сяброўка працавала прадаўшчыцай у краме пры мясакамбінаце, цягала ёй за паўцаны катлетны фарш, рабрынікі, пачонку, свіны бачок, рулькі для

студзеня. Патэльні на кухні не адпачывалі, увесь час у працы: кожны вечар нешта ў Сланіхі пячэцца, тушыцца, сквірчыць смажанка з цыбуляй ды шкваркамі, здаравенныя адбіўныя, хатнія каўбаскі. Смачны пах мяса распываецца аж на два паверхі.

Муж, старэйшы Лёнік, працуе прарабам на будоўлі. Прыйдзе вечарам стомлены, гаспадыня яго хуценька кліча на кухню, порцыі адвальвае конскія і сама ад такіх жа не адмаўляецца.

— На капусце не сядзім, як некаторыя, — ківае ў бок дзвярэй суседкі, старой настаўніцы, — з крапіўкі супчык не робім — так і ногі можна выпрастаць.

Перад суседкамі на лавачцы скардзіцца, каб не ўраклі:

— У майго Лёніка праца нервовая, а рука цяжкая, сама разумееш.

Галоўная клопаты ў Сланіхі — мужыка добра накармаць. Потым яны дружненька прыладзяцца да тэлевізара, перад экранам паставяць тазік семак, і давай

— А мне няма калі, не хачу вучыцца, надакучыла... Мама кажа — кнігі не пракормяць. Пайду пасля дзвягатага класа на швачку вучыцца — там без экзаменаў бяруць з тройкамі, стыпендыю плацяць, — сур'ёзна кажа дзяўчынка.

У душы яна ганарылася сваёй мамай, лічыла яе разумнай, самай лепшай. А вось да настаўніцы даўно ставілася з патаемнай пагардай. Уся кватэра ў той застаўлена кнігамі, і што? Кнігі на падаконні, нават на падлозе, дыван стары, пацёрты, ножкі ў крэсла хістаюцца. На кухні пуста, сцены белыя, як у бальніцы, вокны даўно не мытыя. Мама кажа, што Марыя Міхайлаўна святым духам сілкуецца і рэдзенькай гарбаткай.

— Марыя Міхайлаўна, дайце я вам акно памыю, фіранкі замачу, высціраю і сама павешу.

— Добрая ты, Лена, дзяўчынка, але давай іншым разам. Лепш мы напішам дыктоўку, — уздыхае настаўніца: шкада ёй дзяўчынку.

навыперадкі з Лёнікам пстрыкаць. Горка шалупіння нарастае, мянты з серы ў серыю ганяюцца за злачынцамі, мільгаюць скрываўленыя трупы. Гаворка ў персанажаў — адразу і не разбярэш: хто — гопнікі, хто — на службе. Мужанёк пад серыялы хутка засынае, а жонка пстрыкае каналы, як семкі, глынае чарговую міліцэйскую або любоўную гісторыю, зразумелую і простую, як жыццё Сланіхі.

Калі ў школе задавалі пачытаць нешта па пазакласным чытанні, то ў сёмым, восьмым класах Ленка яшчэ бегала па кнігі да суседкі Марыі Міхайлаўны, настаўніцы пачатковых класаў. А вось малодшы сын Лёша-Слонік ужо цалкам абходзіўся без літаратуры. Акрамя кніг, Ленка жаласна прасіла суседку дапамагачь пісаць ёй сачыненні.

— Лена, як можна ў восьмым класе рабіць столькі памылак! Гэтыя правілы граматыкі ведаюць дзеці ўжо ў пачатковай школе. Ты б у мяне адны двойкі мела!.. — хвалюецца Марыя Міхайлаўна і закрэслівае памылкі чырвоным.

— У мяне моцная тройка, мама кажа, — апраўдваецца Ленка, а сама сумна і тужліва, без цікавасці, паглядае на паліцы з кнігамі.

— Мама твая, напэўна, праз слова робіць памылкі... Мне лягчэй за цябе напісаць сачыненне, чым марнаваць час на праверку. Сядай, пішы, я табе літаральна па складах прадыктую, гультайка ты, — усмешкае суседка дзяўчынку.

— Вось калі б у нас была хоць бы адна паліца з кнігамі, — скардзіцца Ленка.

— Дык бяры, мне не шкада, чытай, вучыся.

Сяк-так скончыла дзевяць класаў, у атэстаце — адны тройкі, толькі па ўроку «Праца» пяцёрка. Ленка з радасцю пайшла вучыцца на швачку. Сланіха купіла ў хату новую швейную машынку, паставіла яе каля акна. Не нарадуецца. Вечарамі трашчыць за сцяной машынка, пад міліцэйскую стральбу ў серыялах лускае семкі Сланіха, муж побач храпе — спакой і лад.

Ленка аказалася стараннай вучаніцай, з усіх сіл штабнавала на лапках, падшывала ручнікі. Задаволеная маці пачала даваць ёй працу больш складаную: то навалачкі адштабнаваць, то чахлы для коўдры прастрачыць. Дзяўчына марыла стаць самастойнай, зарабляць грошы.

На швейнай фабрыцы Ленка пратрымалася толькі год і стала скардзіцца маці:

— Мам, цяжка ў цэху, майстар нас, новенькіх, на самую цяжкую працу кідае. Сіл маіх няма...

— На якую? — Сланіха ўперлася ў дачку цяжкім позіркам маленькіх вачэй, марудна варушачы думкі ў галаве.

— На прасаванне...

— А што там за складанасці? Сядзі цішэй вады ды прасуй...

— Ты не ведаеш, не спрабавала... У канцы змены мне ўжо нічога не хочацца, валюся з ног. Там доўга ніхто не затрымліваецца, усе практыканткі бягуць. Мы са Светкай самыя вынослівыя, дурніцы — не скардзімся, маўчым, бо новенькія, зарплата — капейкі, а патрабаванні... У мяне ўжо мазалі на руках.

Сланіха задумалася. Так, і сапраўды Ленка ад перажыванняў ды цяжкай працы зусім схуднела, клубы — адны косткі,

а яе яшчэ замуж трэба выдаць. Што рабіць?

— Спроба не хвароба... А куды сама хочаш, кажы, грошай не пашкадую, любя хадзі-выхадзі знайду. Пойдзеш вучыцца?

— Пайду, мамачка, хоць куды! Ратуй, барані, я цярплівая...

Сланіха стала перабіраць у галаве варыянты, але ўсё ніяк карцінка не складалася. Найлепшы варыянт для Ленкі — аграрны факультэт. Добрая прафесія — аграном, паездзе працаваць у калгас, не прападзе. Але там трэба хімію здаваць. Як ні круці, трэба рэпетытараў наймаць, і не з вуліцы або па рэкламнай аб'яве — з аграрнага факультэта. А там у выкладчыкаў іншыя, крутыя тарыфы.

Сабралі сямейны савет. Муж даў дабро, дасталі грошы з запасаў на новую мэблю. Ленка звольнілася з фабрыкі і засела за падручнікі. Самаахвярна зубрыла формулы, рашала задачкі, высільвалася да сёмага поту. Маці кожны месяц перадавала рэпетытарцы багатыя падарункі — важкія пакеты з адборнай каўбасой, рулеты, выразку, вэнджаніну з фірмовай крэмы мясакамбіната.

Пра сябе Сланіха дзівілася, адкуль у дачкі ўзялося тое цярпенне.

— Ты ў мяне, малайчына, сонейка маё, — хваліць дачка Сланіху, моцна абдымае, да сябе прыціскае.

Доўга потым суседкі ў двары пагаворвалі, што Сланіха рознымі блытанымі, цёмнымі хадамі вырвала для сваёй дачкі студэнцкі білет. Называліся нейкія касмічныя сумы, але праўда засталася таямніцай за замкнёнымі дзвярыма.

На наступны год Ленка сапраўды стала студэнткай платнага аддзялення аграрнага факультэта. Зорак з неба не хапала, на лекцыях сядзела ціхай мышкай, усё акуратна запісвала, хвасты на сесіях з цяжкасцю, ішла здавала. Хада ў яе стала ўпэўненай, але да двары горда, сама сабе ўсмехаючыся. Цела налілося доўгачаканай спелай пругкасцю, вочы павесялелі. Заходзіла ў гасці да старой настаўніцы, прыносіла фірмовы духмяны чай у прыгожых пачках, мармелад печыва. Доўга распаўдала, як цяжка вучыцца. Глядзела на кнігі на паліцах, загадкава ўсміхалася.

Праз пяць гадоў зацятай працы Ленка атрымала дыплом агранома, з'ехала ў далёкі раён, дзе пазнаёмілася з маладымі інжынерам-электрыкам. Пасля вяселля сям'я перабралася ў прыгарадны саўгас каля Гродна, нарадзілася двое дзетак. З мужам яны пабудавалі прасторны дом, завялі гаспадарку, пасадзілі сад, зрабілі цудоўныя кветнікі з руж, вяргіняў, півоняў, гартэнзій.

Цяпер яна ўжо галоўны аграном, клічуць з павагай Аленай Леанідаўнай. Распаўнела, у ёй немагчыма пазнаць ранейшую худзенькую, белагалавую Ленку — бесперспектыўную двоечніцу па літаратуры і школьных сачыненнях.

— У Ленкі маёй усё ёсць у хаце, а вось кніг ніхто не чытае, акрамя дапаможнікаў і падручнікаў, і нічога, жывуць як усе людзі... Ад гэтых кніжак адзін пыл у хаце, — выхваляецца перад суседкамі Сланіха.

У яе сардэчная задышка, другая група інваліднасці, позірк вузкіх вачэй скрозь рэдкія белабрысыя вейкі па-ранейшаму цяжкі і пыхлівы.

Старая настаўніца Марыя Міхайлаўна з ёй не спрачаецца, сарамліва маўчыць. Бо, хто ведае, можа, Сланіха і мае рацыю: навошта ў наш час кнігі?! З іх жа кашы не зварыш...

Яшчэ раз пра скланенне прозвішчаў

Згадаўся выпадак з рэдактарскай пра-
ктыкі: аўтар у матэрыяле пра народнага
артыста Беларусі Віктара Манаева напісаў,
што яго «параўноўваюць з Чарлі Чапліным». Давялося выпраўляць *Чапліным* на *Чаплінам*, бо замежныя прозвішчы на *-in*, *-ын* у твор-
ным склоне маюць канчатак *-ам*, у адрознен-
не ад беларускіх (славянскіх), якія набываюць
канчатак *-ым* (*Праўдзіным*, *Шчадрыным*).
Параўн.: «Прах Стывена Хокінга пахаваюць
побач з *Дарвінам* і *Ньютанам*» і «У 1979 годзе
ў Мінску ў серыі «Паэзія народаў СССР» вый-
шла кніга «Заклінанне агню», перакладзеная
Генадзем *Бураўкіным*».

Гэтая асаблівасць дастасоўваецца і да про-
звішчаў на *-аў* (*-оў*): *Петрыкаў* — з *Іванам Петрыкавым*, *Барысаў* — з *Мікалаем Барысавым*.
Адпаведныя ж назвы населеных пунктаў маюць
канчатак *-ам*: *пад Петрыкавам*, *пад Барысавам*.
Таму патрабуюць праўкі скажы: «Але ўспаміны
Адамовіча, цішком паказаныя Генадзю Кісялёву
Максімам *Лужанінам*[ым] у пачатку 1970-х, далі
штуршок для яго росшукаў»; «Добраахвотныя
пажарна-выратавальныя дружныя адточваюць
майстэрства пад *Барысавым*[ам]».

Зразумела, што даўно запазычаныя прозвішчы
скланяюцца паводле агульнага правіла:
«А гісторыя з Яфімам *Шыфрыным*, які выклаў
у сеціва здымак з незнаёмай?» Аднаскладовыя
ж прозвішчы «выпадаюць» з гэтай параджымы:
«На тэрыторыі парку знаходзіцца найбуйнейшы
ў СНД аквапарк «Зурбаган» (названы ў гонар
любімага нам з дзяцінства горада мары Зурба-
ган, прыдуманнага Аляксандрам *Грынам*)».

Унікаюць пытанні наконт скланення прозвішчаў
заходнеславянскага паходжання, што вельміка
міграцыйнай насельніцтва. Атрымаўшы новае гра-
мадзянства, носьбіты прозвішча чамусьці пачалі
ўспрымацца як англічане, датчане і да т. п., а аўтары
тэкстаў не скланяць іх прозвішчы паводле ўзо-
ру: *Сухоцка*, *Левандоўскі* — у назойным склоне, *Сухоцкай*, *Сухоцкую*, *Левандоўскага*, *Левандоўскаму*,
Левандоўскім — ва ўскосных. Трэба выпраўляць
формы прозвішчаў у наступных сказах: «Вазьмі-
це шапечы быць з *Левандоўскі*[м] суперзоркамі»;
«Сваімі «духоўнымі сёстрамі» Ніна Мацяш лічы-
ла Крысціну Лавант, Віславу *Шымборску*[ю] і Ліну
Кастэнка[у]».

У састаўных замежных прозвішчах абавязко-
ва скланяецца, у прыватнасці, складнік *Марыя*:
Райнеру Марыі Рылке, *Эрыхам Марыі Рэмарка*.
Калі ж не праскланяць яго, можа ўзнікнуць
двайное прачытанне: *Райнера Марыя Рылке*
частка *Марыя* можа ўспрымацца як родны
склон мужчынскага імя *Марый* (у прыведзеных
прозвішчах гэта імя маці). Тое ж і ў складаным
прозвішчы з *Гарсія*: з *Федэрыка Гарсіяй Лоркам*.
Таму патрабуюцца праўка ў скажы: «У гэтым сэнсе
лірычная медытацыя найбольш блізкая да эстэ-
тыкі Райнера *Марыя*[і] Рылке альбо Федэрыка
Гарсія[і] Лоркі, калі малазначнае на першы по-
гляд робіцца галоўным, няўлоўнае лунае ў паве-
тры, а час і падзеі разгаліноўваюцца, каб сысціся
ў сэрцы паэта».

Пакуль не ўрэгулявана ў беларускай мове
скланенне часткі *Гарсія* ў *Маркеса*. Як і ў Лоркі,
тут іспанамовная частка аднолькавая (*García*).
З гэтай прычыны трэба прытрымлівацца і ад-
нолькавага скланення: *Федэрыкам Гарсіяй Лоркам*
і *Габрыэлем Гарсіяй Маркесам*: «Да выхаду
рыхтуецца беларускі пераклад рамана «Каханне
падчас халеры» нобелеўскага лаўрэата Габрыэля
Гарсія[і] *Маркеса*».

У апошні час назіраецца тэндэнцыя скланен-
ня грузінскіх прозвішчаў з ненаціскнымі канца-
вымі спалучэннямі *-ія* (*-ыя*): *Жваніі*, *Берыі*
і пад. «Гэта тое самае, каб мяне пасяліць разам
з *Берыі*...»; «23 лістапада Шэварднадзе сустраў-
ся з Саакашвілі і *Жваніі* і пасля перамоў абвяс-
ціў аб сваёй адстаўцы і з'ехаў з краіны». Мяркуем,
што такое ўжыванне замацуецца ў мове.

Граматычныя нормы цяжка ўкладзі ў навечна
нязмэнную схему. А рэдактарская практыка ча-
ста падносіць такія загадкі, якія можна разгадаць,
звяртаючыся не толькі да пэўных правіл, але
і да чуйнасці рэдактара.

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

Адкуль мы пачынаемся

На пачатку 2020 г. пабачыла
свет кніга «Ліплянны. Біягра-
фія і штодзённасць беларускай
вёскі». Выданне пра адну
з 23 тысяч беларускіх вёсак.
Гісторыя населенага пункта
была расказана яго жыхарамі
і дапоўнена архіўнымі да-
кументамі і фотаздымкамі
з асабістых архіваў ліплянцаў.
Гэтая кніга пра характар і мен-
тальнасць вясцоўцаў, іх жыц-
цёвыя стратэгіі, лёсы асобных
сем'яў і найбольш драматыч-
ныя падзеі. З гэтай нагоды мы
паразмаўлялі з аўтарам кнігі
гісторыкам Вольгай Івановай.

— Ведаю, што праца над кнігай была
адказным і працяглым працэсам.

— У канцы 2017 года бізнесмен
і мецэнат Ігар Жабароўскі ініцыяра-
ваў праект пра распрацоўцы гісторыі
роднай вёскі Ліплянны, што знаходзі-
цца на Палессі, у Лельчыцкім раёне.
У гэты час рыхтаваўся да выхаду збор-
нік успамінаў беларускіх вясцоўцаў
пра гісторыю ХХ ст., інфармацыя пра
які трапіла да Ігара. Таму ідэя такой
гісторыі Ліплян падалася вельмі ціка-
вай і своечасовай.

З 2011 г. супрацоўнікі Беларускага ар-
хіва вуснай гісторыі (*nashapamiac.org*)
збіраюць біяграфічныя ўспаміны жы-
хароў Беларусі па ўсіх кутках краіны
і даюць магчымасць знаёмства з імі
анлайн. Сама ж ідэя выкарыстання
вусных успамінаў для навуковых гі-
старычных даследаванняў набыла па-
пулярнасць з 90-х гг. ХХ ст. Такі падыход
традыцыйна выкарыстоўваецца
для стварэння гісторыі лакальных,
рэлігійных, прафесійных супольнасцей,
якія не мелі дагэтуль гісторыі
пісьмовай. Так і гісторыя Ліплян
і ліплянцаў была адлюстравана толькі
ў лакальных энцыклапедычных на-
рысах ці даволі нешматлікіх архіўных
дакументах.

Для таго, каб стварыць гісторыю пэў-
най супольнасці, трэба паразмаўляць
з дастатковай колькасцю носьбітаў
гэтай памяці. У 2018 г. пачаўся запіс
ўспамінаў. Усяго атрымалася параз-
маўляць з 22 жыхарамі і ўраджэнцамі
вёскі. Апошнія жывуць сёння ў Лель-
чыцах, Мінску, Салігорску і в. Баравое
Лельчыцкага раёна. Памяць пра вёску
ў іх прадстаўлена пераважна дзіцячымі
ўспамінамі, скарэктыванымі жыццё-
вым досведам, набытым пасля пера-
езду ў горад. Агульная працягласць за-
пісаных інтэрв'ю склала каля 40 гадзін.
Гэта прадстаўнікі трох пакаленняў
карэнных ліплянцаў, найбольш — па-
сляваеннага.

Для разумення прасторы вёскі вы-
карыстоўвалася таксама максімаль-
ная візуальная фіксацыя — фота і ві-
дэаздымка. Захаваныя такім чынам
ўспаміны могуць стаць крыніцай для
шэрагу далейшых даследаванняў: гі-
старычных, філагічных, культуралагіч-
ных, антрапалагічных і інш.

Выніковым прадуктам працы на
дадзеным этапе стала названая кні-
га, а таксама 40-хвілінны відэафільм
«Ліплянны. Гісторыя вёскі, якую раска-
залі яе жыхары...»

— Чым выданне важнае для вас?

— Калі гаворка ідзе пра вусную гісто-
рыю, пра гісторыю, якую расказваюць
людзі, то тут вельмі цяжка вызначыць
аўтарства. У лепшым выпадку той, хто
робіць гэтую гісторыю пісьмовай, ства-
рае з расказанага кнігу, і з'яўляецца су-
аўтарам. Разам са сваімі суразмоўцамі,
а часам і чытачамі, якія могуць дапаў-
няць і выбудоўваць новыя сэнсы на
падставе прачытанага. Для большасці
жыхароў Беларусі вясковая штодзён-
насць — тэма вядомая і зразумелая.
Таму тут звыкла для нас значэння
аўтарства, на мой погляд, няма.

Акрамя прафесійнага боку, для мяне
праца над кнігай мела яшчэ і вель-
мі асабістае значэнне. Хоць я і нара-
дзілася ў горадзе, але заўсёды лічыла
і лічу сваёй радзімай вёску бацькі. Гэта
тая кропка, адкуль я пачынаюся. Яна
дае сілы. Дастаткова проста пастаяць
каля рэчкі, падыхаць скошанай травой
ці папіць вады з калодзежа. Гэта працуе
толькі там, больш нідзе. Бацькава вёска
знаходзіцца на Асіповічыне, гэтаксама,
як і Ліплянны, была спалена падчас
ваіны, гэтаксама там людзі выжывалі
і шмат працавалі. Памятаю гэтую вёску
ў 1980-я гг. Але, на жаль, там ужо няма
каму расказаць пра яе гісторыю.

Размаўляючы з ліплянцамі, шмат
што пачула і пра сябе, пра ўласны
спосаб мыслення, характар. Гэта нас
аб'ядноўвае. Праца над выданнем
была так бы мовіць псіхатэрапіяй,
якая дазволіла больш глыбока сябе
зразумець.

— Якія яны, ліплянцы? Што ўража-
вае ў характары жыхароў вёскі?

— Збольшага негаваркія і схільныя
да матэматычнай дакладнасці, але ра-
зам з тым шчыра любяць
сваю вёску і яе культуру.
Асцярожна пускаюць чужых у сваё кола.
Так, напрыклад, пра Ганну
Пятроўну Лось, якая
пражыла ў Ліпляннах
больш за 60 гадоў, вяс-
цоўцы і па сёння кажуць,
што нарадзілася яна ў
суседняй вёсцы Ман-
чыцы, а сюды прыйшла
замуж. Але калі некага
прынялі, то людзі ста-
ноўцаца найлепшымі
сябрамі. Адна з важ-
ных характарыстык —
душэўнасць, настальгія
па мінулым вёсцы.

Асноўныя рысы светаадчування
ліплянцаў фарміраваліся пад уздзеян-
нем розных фактараў, пачынаючы ад
ландшафту і заканчваючы гістарычнымі
падзеямі і палітыкай розных улад, што
былі на гэтых землях. Яны грунтуюцца
і на ўніверсальных для сялян каштоў-
насцях — любові да зямлі, значнасці
працы, гаспадарлівасці, пакорнасці
лёсу. Дарэчы, гэта тыя самыя рысы,
якія вясцоўцы прывезлі з сабой у го-
рад. Любоў і павага да працы — асно-
ва нашага жыцця і светапогляду. Мне
падаецца, вельмі добрая аснова, хоць
часам і не стае нам пэўнай рэфлексіў-
насці: спыніцца, падумаць, куды і на-
вошта трэба ісці. Бо тыя традыцыйныя
стратэгіі, якія былі для нашых продкаў
зразумелымі і дзейнымі, перадаваліся
на працягу стагоддзяў, ужо не працу-
юць. Трэба з улікам уласнай ідэнтыч-
насці ствараць новыя.

Вёска і да сёння захоўвае кланавы-
сямейную структуру. Сярод нашых
рэспандэнтаў сям'ера маюць прозвіш-
ча Лось, шасцёра — Сечка, двое —
Паўлечка і адзін — Казачэнка. Суад-
носіны прозвішчаў амаль такія ж, як
і ў інвентары XVIII ст.! Пры гэтым
мы размаўлялі з дзвюма Ганнамі Лось
і дзвюма Вольгамі Сечка. У адносінах
паміж сабой ліплянцы амаль не выка-
рыстоўваюць афіцыйныя імёны і про-
звішчы, а карыстаюцца мянушкамі ці
родавымі назвамі. Разабрацца ў іх да-
следчыку — тая шчэ задачка!

— Якія сюжэты аповедаў былі най-
больш распасюджаныя?

— Як і большасці беларускіх вясцоў-
цаў, ліплянцам было няпроста раска-
заць уласную гісторыю. Пераважна
з-за неразумення яе значнасці. З ін-
шага боку, згадванне мінулага заўсёды
патрабуе значных псіхалагічных высіл-
каў, працы па аднаўленні ўласнай па-
мяці і фарміраванні ідэнтычнасці. Ся-
ляне заўсёды былі так званай маўклі-
вай большасцю гісторыі, якая не мела
права на яе ўласную інтэрпрэтацыю
і не магла ўдзельнічаць у стварэнні.

Калі пачынаеш размаўляць з вясцоў-
цам, першае, што ён кажа сёння: «Маё
жыццё нецікавае, негераічнае. Лепш
вы мне раскажыце, якую гісторыю
я маю. Вы ж людзі вучоныя, дасведча-
ныя». Змянілася і стаўленне грамад-
ства да пытання, што значыць ведаць
гісторыю. Гэта ўсё больш азначае ве-
данне гісторыі сваёй сям'і, вёскі, гора-
да, рэлігійнай ці прафесійнай суполь-
насці...

З-за вялікай ступені драматычнас-
ці падзей ХХ ст. ліплянцы, асабліва
старэйшыя, абіралі для сваіх апове-
даў сюжэты бедавання і гаравання.
Найбольш цяжкімі для іх сталі калек-
тывізацыя і раскулачванне, а таксама
вайна (забойства яўрэяў, спальван-
не вёскі, хаванне ў балотах). Гэта не
спрыяла фарміраванню рэфлексіў-
насці, падзейнасці і шматаспектнасці
ўспамінаў, якія дайшлі да нашага часу.
Было не прынята гаварыць багата.
А вось, напрыклад, вобраз вайны ва
ўспамінах з'яўляецца цэнтральным
нават для пасляваеннага пакалення.
Ён актыўна трансліраваўся. Часам
найбольшага матэры-
яльнага дабрабыту
для вясцоўцаў сталі
1980—1990-я гг. Ця-
пер яны вяртаюцца да
каранёў і спрабуюць
захаваць тое ўласнае,
аўтэнтчнае, што мелі
продкі. Гэта адбыва-
ецца ў розных формах:
традыцыйных святах,
захаванні фальклору,
рэканструкцыі абрадаў,
напісанні кнігі і ўспа-
мінаў, стварэнні відэа-
фільмаў і інш.

— А што датычыць
гісторыі асабістых, ся-
мейных?

— Іх шмат. Гэта гісторыі бязмежнага
кахання, дабрны, суперажывання, але
і здрады, забойстваў, падману.

Напрыклад, гісторыя Марыі і Іва-
на Ласёў, якія пражылі разам доўгае
жыццё. Іван Лось падчас інтэрв'ю
ў 2018 г. казаў прыкладна наступ-
нае: «Каб і дзвесце гадоў жыў, жонкі
сваёй ніколі не пакінуў бы. Так яна
мне падалася». Марыя Лось на той
час ужо памерла, і ён з пяшчотай па-
казваў яе фота, што ляжала ў кішэні,
потым вясельную насоўку, вышы-
тую жонкай і падораную яму на па-
чатку сужэнскага жыцця. Туга па
жонцы была настолькі моцная, што
і сам Іван Мікалаевіч хутка памёр —
праз некалькі месяцаў пасля нашага
інтэрв'ю. Насоўку тую, па яго запа-
веце, паклалі яму ў труну. Хата Івана
і Марыі Ласёў і тая самая насоўка —
сімвал сужэнскай вернасці і кахан-
ня — на вокладцы і форзацах кнігі
пра Ліплянны.

Такіх гісторый у кнізе не адна і не
дзе. Яна фактычна складаецца з іх
ледзьве не цалкам. Гэта лёсы людзей,
памяць якіх і пра якіх сёння можа быць
перадана толькі праз успаміны. Яны
ўвасабляюць сабой старажытныя тыпы
вясцоўцаў. Гэта і вобраз Выхавальніка,
які перадае ўласны досвед і досвед су-
польнасці маладому пакаленню; до-
брага і паважанага Гаспадары, якога
ў ХХ ст. называлі кулаком і беспадстаўна
пакрыўдзілі; гаспадарлівага і разумна-
га Яўрэя, якога падчас апошняй вайны
напалкала гвалтоўная смерць. Ёсць тут
і вобраз Чалавека Богажа, якога не ціка-
ваць зямныя даброты; чалавека з Чу-
жой вёскі, які пасяліўся тут і стаў сваім;
чалавека-Вандроўніка, якога вясцоўцы
сустрэкалі з традыцыйнай гасціннасцю.
Ёсць вобразы Бабкі-павітухі, Доб-
рага і Злога Чалавека і інш. Кніга дала
магчымасць ліплянцам набыць свой
голас у бязмежным маўчанні жыхароў
тысяч беларускіх вёсак, якія доўгі час
не мелі права на ўласную гісторыю.

Гутарыла Юлія АЛЕЙЧАНКА

Ініцыяцыя лёсам

Чытаючы ліст Андрэя Мрыя «Другу трудящихся...» (просьба зняволенага ў спецпаясенні ў высылцы пісьменніка да Сталіна), нямногія ўсур'ез задумваюцца над прычынамі яго напісання. Зразумела, найперш жаданне апраўдацца перад найвышэйшым суддзёй савецкай дзяржавы прымусліла творцу ўзяцца за аловак, хаця і не зусім шчырае: як адзначаў у «Архіпелагу ГУЛАГ» А. Салжаніцын, «зэкі... отдают себе отчет... в поддельности просьб о помиловании, которые они вынуждены и без веры пишут». Можна не сумнявацца ў тым, што на момант напісання ліста А. Мрый ужо шмат разоў пераканаўся ў пачварнасці сталінскай сістэмы. Але немагчыма асуджаць пісьменніка за яго, магчыма, апошняе спадзяванне на справядлівасць. Тым больш, што ён сапраўды не з'яўляўся членам контррэвалюцыйнай суполкі. Не ў апошнюю чаргу кіравала ім і жаданне выкрыкнуць аб сваім праве на роўнасць, сцвердзіць перад высокім адрасатам сваю вартасць чалавека і мастака. І гэта вельмі добра адчулі даследчыкі творчасці пісьменніка П. Васючэнка і М. Мішчанчук. Аднак з-пад увагі чамусьці выпускаецца такі момант, які быў для А. Мрыя, відаць, найважнейшым. Гэта заклапочанасць лёсам сям'і, яшчэ зусім малых дзяцей, старэйшаму з якіх на той час было трынаццаць, а малодшай дачцэ не споўнілася і двух. Зняволены проста не мог сядзець склаўшы рукі і нічога не рабіць для свайго вызвалення, нават і ўсведамляючы, наколькі гэта нерэальна. Сталіна (нават калі б ён прачытаў ліст) мала цікавілі «пісьменнікі нацыянальнасцей». Ды і многія зняволеныя прадстаўнікі рускай літаратуры, якія думалі, разважалі і пісалі не зусім па-савецку, так і не дачакаліся ад яго дапамогі.

Са складаным і поўным цяжкасцей лёсам сям'і рэпрэсаванага, згубленага ў невядомасці пісьменніка

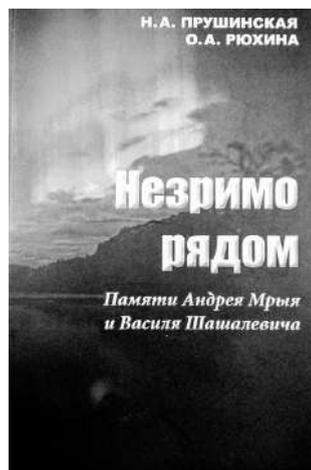
сучасны чытач можа пазнаёміцца дзякуючы апублікаваным успамінам дачок А. Мрыя, Аксаны Рухінай і Наталлі Прушынскай. Цяпер гэтыя каштоўныя матэрыялы значна дапоўнены і сабраны малодшай з іх у кнігу.

Зборнік «Незримо рядом», выдадзены ў Пецябургу ў 2019 годзе і прысвечаны памяці братоў Андрэя Мрыя і Васіля Шашалевіча, вяртае ў асабіста перажытае нашчадкамі пісьменнікаў, знаёміць з малавядомымі старонкамі біяграфій іх сястры Ксеніі Шашалевіч і жонкі А. Мрыя Соф'і Зыкавай, а таксама многіх родных, сваякоў, блізкіх і знаёмых.

Уражваюць падрабязнасці жыцця Ксеніі Антонаўны, якая фактычна стала маці для Аксаны і шмат гадоў даглядала і клапацілася пра Наталлю. Нягледзячы на дыягназ «дыстрафія», яна знаходзіла ў сабе сілы для падтрымання жонак і дзяцей абодвух братоў, а яшчэ і некаторых сябровак, што аказаліся ў роспачным становішчы. (Дарэчы, сама Ксенія Антонаўна таксама страціла мужа ў сталінскіх чыстках.) «Кроў з носа, а зраблю!» — было жыццёвым крэда гэтай жанчыны. Менавіта дзякуючы яе руплівасці захаваўся і дайшоў да нас ліст «Другу трудящихся...».

Не менш кранаюць перыпетыі жыцця Соф'і Андрэеўны Зыкавай, якая з часоў юнацтва нібы прадчувала будучыя выпрабаванні і выходзіла ў сабе патрэбную для іх пераадолення сілу. Аднойчы ўвечары, седзячы ў бацькоўскай бібліятэцы адна, яна заўважыла саву, што бліснула ў акно сваімі вялізнымі вачыма. Гэтая «сустрэча Соф'і і савы» — старажытных сімвалаў мудрасці — стала своеасаблівай ініцыяцыяй, адкрыццём найвышэйшай каштоўнасці розуму і вытрымкі — якасцей, што спатрэбяцца на ўсё жыццё.

Матэрыялы, сабраныя дачкамі і пляменніцамі двух слаўных пісьменнікаў, успрымаюцца з глыбокай скрухай.

І пачуццё гэтае яшчэ больш узмацняецца з-за разумення таго, што ўспаміны не асэнсоўваліся іх аўтаркамі як горкія. Пранізлівыя карціны жыццёвай неўладкаванасці, нястачы і нават голаду, існавання насуперак чыёйсьці злой волі, ва ўмовах нязменнага псіхалагічнага ціску — вось рэаліі першых гадоў жыцця дачок пісьменніка. Рэаліі гэтыя ўспрымаліся імі як нешта само сабой зразумелае, звычайнае. І асабісты горкі вопыт не зрабіўся галоўнай сілай, якая рухала жанчынамі пры стварэнні кнігі. Выхаваныя ў розных сем'ях, ва ўмовах, калі згадкі пра бацьку і дзядзьку былі рэдкімі і патаемнымі, яны не страцілі цікавасці да іх асоб і толькі ўмацаваліся ў жаданні спасціжэння іх як мастакоў слова, як адных з найбольш таленавітых і загадкавых творцаў XX стагоддзя.

І А. Мрый, і В. Шашалевіч працягваюць жыць у сваіх творах, якія справядліва можна аднесці да найкаштоўнейшых узораў беларускага прыгожага пісьменства. Аднак, што не менш важна, яны жывуць і ў сваіх нашчадках, красамоўным сведчаннем чаго з'яўляецца выхад даўно чаканай кнігі.

Валерый НАЗАРАЎ

паблізу і воддаль

Плануецца, што XXVIII Міжнародныя Гарэцкія чытанні «Максім і Гаўрыла Гарэцкія. Жыццё і творчасць», прысвечаныя 120-годдзю з дня нараджэння Гаўрылы Гарэцкага і 100-годдзю першага выдання «Гісторыі беларускае літаратуры» Максіма Гарэцкага, пройдуць 18 чэрвеня ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры. Тэмы для абмеркавання — жыццёвыя і творчыя шляхі прадстаўнікоў роду Гарэцкіх; імя Гаўрылы Гарэцкага ў гісторыі беларускай навукі; 1920 год у жыцці і творчасці Гарэцкіх; Віленскі перыяд жыцця Гарэцкіх; лексікаграфічная спадчына братоў; творы Максіма Гарэцкага ў сучасным адукацыйным працэсе і іншыя.

Міжнародныя навуковыя чытанні «Рэгіянальнае, нацыянальнае і агульначалавецкае ў літаратуры», прысвечаныя памяці народнага пісьменніка Беларусі, акадэміка Івана Навуменкі, пройдуць 8—9 кастрычніка ў Гомелі. Работа канферэнцыі плануецца ў наступных кірунках: спадчына Івана Навуменкі і сучасны літаратурны працэс; перспектывы літаратурнай класічнага тыпу ў эпоху глабалізацыі; еўрапейская літаратура ў беларускай культурнай прасторы, праблема рэцэпцыі і інтэрпрэтацыі; міждысцыплінарныя даследаванні ў кантэксце літаратурнаўчай навуковай парадыгмы і г. д. Пленарныя і секцыйныя пасяджэнні будуць прайсці на базе Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Францыска Скарыны і Гомельскай абласной універсальнай бібліятэкі імя У. І. Леніна.

Прайшло чатыры гады, як не стала Ніла Гілевіча, народнага паэта Беларусі, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы, кавалера ордэна Кірылы і Мяфодзія, прафесара, заслужанага дзеяча навукі Беларусі. Паэт, празаік, драматург, публіцыст, літаратурнаўца, перакладчык, фалькларыст, — яму былі падуладныя ўсе жанры літаратуры. Найбольш поўна Ніл Сымонавіч праявіў сябе як майстар паэзіі. Хто з аматараў айчынай літаратуры не ведае яго рамана ў вершах «Родныя дзеці» (1985), арыгінальнага маленькага лірычнага рамана «...І плямы на табе няма» (2003), унікальнага «Сказу пра Лысую гару» (1972)... Усяго ж у Ніла Гілевіча ўнушальная колькасць — больш за сто — выдадзеных кніг. І гэта не кажучы пра 23-томнік выбранага.

Навукова-папулярнае выданне гісторыка Джоэла Харынгтана «Праведны кат», якое пабачыла свет сёлета ў расійскім выдавецтве «Альпіна Нон-фікшн», стала доўгачаканай навінкай для тых, каго цікавіць эпоха Сярэднявечча. Кніга сапраўды вылучаецца з шэрагу работ па гэтым перыядзе: аўтар вывучыў арыгінальны дзёнік ката Майсцера Франца Шміта, які працаваў у Нюрнбергу ў сярэдзіне XVI стагоддзя, і дапоўніў яго іншымі важнымі дакументамі эпохі. Гэта апавяданне пра канкрэтную асобу з яе ўнутранымі драмамі, удачамі, памылкамі і спробамі ўвязаць рамяство з уласнымі рэлігійнымі пачуццямі. Гэта і гісторыя катаўства ў цэлым, і нарыс па правасуддзі і юрыспрудэнцыі ў Сярэднявеччы, і даследаванне побыту таго часу.

Расійскі літаратурны крытык і выкладчыца Галіна Юзэфавіч прапаноўвае займацца кнігамі, якія варта прачытаць, каб абстрагавацца ад напружанай абстаноўкі ў свеце. Спіс выданняў, якія могуць развесціць, захапіць і зрабіць баўленне часу больш прыемным, склалі сем твораў рускай класікі. Гэта «Фрэгат «Палада» Івана Ганчарова (1858), «Былое і думы» Аляксандра Герцэна (1868), «Сабораўцы» («Соборяне») Мікалая Ляскова (1872), «Гісторыя майго сучасніка» Уладзіміра Караленкі (1920), «Запіскі юнага ўрача» Міхаіла Булгакава (1925—1926), «Жарт Мецэната» Аркадзя Аверчанкі (1923), «Пнін» Уладзіміра Набокава (1957).

Скончыўся краўдфандынг на польска-беларускую кнігу «Простыя словы. Міхал Анемпадыстаў». Зборнік складаюць цікавыя новыя факты пра дызайнера, мастака і паэта Міхала Анемпадыстава, яго вершы і песні для «Новага неба» і «Народнага альбома», успаміны і незакончаныя размовы з героем кнігі больш чым 60 польска-беларускіх аўтараў, унікальныя фотаздымкі творцы, яго сяброў і знаёмых, а таксама «Магічная мапа» Міхала Анемпадыстава (тэксты блізкіх, знаёмых і незнаёмцаў, створаныя праз некалькі месяцаў пасля смерці творцы). Кнігу з 336 старонак плануецца выдаць накладам 500 асобнікаў.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Аматарам батальнага жанру

Выданне зборніка сцэнарыяў — даволі рызыкаўна практыка (калі аўтар не сусветна вядомы рэжысёр). Нават калі тая ці іншая стужка не правалілася ў пракаце і ўхвалена кінакрытыкамі, няма гарантыі, што сцэнарый да яе будзе цікавы чытачу. Тут важна мець разыначку, што зробіць выданне непаўторным і скіраваным на пэўную аўдыторыю. Яе якраз знайшоў пісьменнік, сцэнарыст дакументальнага кіно Анатолий Матвіенка, прысвяціўшы адно з выданняў сцэнарыяў фільмаў пра Першую і Другую сусветныя войны.

Кніга «Драматургія дакументальнага кіно», якую выдаў летась Аляксей Вараксін, — зборнік сцэнарыяў дакументальных фільмаў ваенна-патрыятычнай тэматыкі, напісаных аўтарам для розных тэлеканалаў. Ужо на першай старонцы Анатолий Матвіенка папярэджвае: сцэнарыі, што ўвайшлі ў кнігу, адносяцца да батальнага жанру, які для яго больш знаёмы. Гэта сапраўды дапамагло аўтару адштурхоўвацца ад асабістага вопыту, а не рэтрансліраваць чужы. Таму адрасаты — работнікі кінаіндустрыі і аматары айчынай батальнай гісторыі.

Няхай гэта і літаратурна-мастацкае выданне, але нагадвае дапаможнік па журналістыцы ці сцэнарным майстэрстве. Змест складаюць 8 раздзелаў, назвы якіх таксама наводзяць на гэтую думку: «Канфлікт як аснова структуры дакументальнай

кінаграфічнай драмы» ці «Інтэрв'ю як матэрыял для кінасцэнарыя». У кожны з раздзелаў уваходзіць сцэнарый, які суправаджаецца даволі падрабязнымі каментарыямі аўтара. Тэкст зборніка даволі зразумелы, і нават калі цяжка ўявіць той ці іншы прадмет, аўтар скіроўвае чытача да фільмаў, якія ёсць у інтэрнэце (гэта карысна і для таго, каб параўнаць сцэнарый і гатовы праддукт), а таксама да сваіх ранейшых мастацкіх твораў. Асобнай увагі заслугоўвае сцэнарый фільма «Партызаны Першай сусветнай. Нязручныя героі», які распавядае пра мужнасць палешукоў. Пра сюжэт амаль любога сцэнарыя ў двух словах не скажаш — варта знаёміцца з матэрыялам, каб падзяліць погляды аўтара ці паспрачацца. Дарэчы, у каментарыях час ад часу сустракаецца і ўласцівая

многім гісторыкам з'едлівасць. Так, разважаючы пра Другую сусветную, аўтар звяртаецца да чытача: «...а «нашымі» грамадзяне Беларусі, Расіі і іншых краін СНД па-ранейшаму лічаць савецкіх, Чырвоную Армію, калі не лічыць паклоннікаў бандэраўцаў ці літоўскіх эсэсаўцаў. Тыя — зусім іншая мэтавая аўдыторыя ў кінамастастве, прабачце, для яе не працую».

Напрыканцы аўтар тлумачыць выбар тэмы: «Самай важнай падзеяй у гісторыі ЗША дагэтуль лічыцца Грамадзянская вайна, нягледзячы на тое, што пасля яе мінула паўтара стагоддзя. <...> Для нас аналагічнае месца займае Другая сусветная вайна». Анатолий Матвіенка лічыць, што актуальнасць гэтай тэмы не губляецца. Прытым аўтар не выкарыстоўвае выраз «Вялікая Айчынная вайна»: у беларускай падзеі вайны пачаліся яшчэ да 1941-га. Здаецца, савецкае мастацкае і дакументальнае кіно ўдасгаль распавяло пра падзеі тых гадоў. Але, па меркаванні пісьменніка, пасля развалу камуністычнай сістэмы вялікую частку можна спісваць у архіў, асабліва дакументальныя стужкі: «У большасці там усё дакладна, але багацце ідэалагічных штампав і надакучліва прапагандысцкага дамінанта робяць іх цяжка ўразумелымі для сучаснага гледача». Таму наперадзе — новыя шляхі і цікавыя гісторыі.

Яўгенія ШЫЦЬКА

«Ён сапраўдны мужчына»

Маргарыта Шчамялёва расказала пра бацьку і падзялілася дзіцячымі ўспамінамі

Леанід Шчамялёў — легенда і адначасова загадка сучаснага выяўленчага мастацтва. Яму 97 гадоў, а ён па-ранейшаму ўмее здзіўляць блізкіх, прыхільнікаў творчасці актыўнай пазіцыяй, бадзёрым духам. Ён умее ўражваць актуальнасцю тэм і вучыць сучаснае пакаленне развівацца, быць у кантэксце эпохі. Якім прыкладна знакамiты аўтар верны ўсё жыццё і чым ён натхняецца да сённяшняга дня, карэспандэнт «ЛіМа» расказала дачка Леаніда Дзмітрыевіча Маргарыта Шчамялёва.

Пра дзяцінства

— Калі казаць пра маё дзяцінства, я заўсёды бачыла татаву спіну, а побач — пэндзлі, фарбы, алоўкі. Ён увесь час працаваў. І гэтым нас выхоўваў. Мы з сястрой ніколі не дакраналіся да яго палітры, ніколі не чапалі матэрыялы. Гэта была быццам яго баявая зброя.

Памятаю, маленькай пачынаю нешта пытаць, тата парочваецца і кажа: «Ты бачыш, што я заняты?» А ён пісаў пейзаж: за акном — мароз траскучы. Я сяджу і не разумею, чым бацька заняты, бо ён проста малюе зіму. З узростам мы з сястрой сталі ўсведамляць: калі бацька малюе, мы павінны маўчаць. З гадамі нічога не змянілася. Калі яму было 89 гадоў і ён пісаў партрэт маёй дачкі ў майстэрні, ён вельмі холадна, мы змерзлі і застудзіліся, а тата як баец: дзве гадзіны стаяў, маўчаў і пісаў партрэт. У гэтым ён увесь.

У мяне заўсёды было ўяўленне, што мастак не мае права на паслабленне. Ён тады быў яшчэ малады: часта малюваў нас з сястрой. Рабіў эскізы. Нават калі глядзеў тэлевізар, у яго побач быў шшытак для накідаў, ці, як кажуць мае студэнты, скэтчбук. Мы заўсёды вельмі паважалі яго. Наш тата прайшоў вайну. Часта ў сям'і мы чулі размовы пра яе.

Віцебск і сям'я

— Віцебск, мне здаецца, адыграў вялікую ролю ў жыцці бацькі. У 1933 годзе, у галодны час, яму было 10 гадоў. Яго мама добра шыла, і яны часта хадзілі на базар прадаваць яе вырабы. Ён расказаў, што тады ў Віцебску было шмат размаляваных дывановаў. І я часам у яго работах бачу кампазіцыйную структуру маляванкі, хоць ён гэта і адмаўляе. Але нешта адтуль ёсць. Творчы чалавек усё ў сябе ўбірае. Яшчэ ён у Віцебску любіў цырк, Дзвіну, часта плаваў. Ён заўсёды кажа: «Ну як можна было ў Віцебску не стаць мастаком?»

Мама тагы, Агаф'я Бенедыктаўна, аднойчы распавяла мне пра бацьку вельмі цікавую гісторыю. У 9 гадоў ён вельмі сур'эзна захварэў на ангіну, выклікалі лекара. Прышоў пажылы чалавек, паглядзеў горла, а потым пабачыў на сцяне копію карціны Рэмбранта (бацька любіў яго капіраваць). Доктар спытаў, хто малюваў. Бабуля адказала: «Лёнечка, мой сын». Лекар паглядзеў бацьку і сказаў: «Беражыце гэтую галаву, ваш сын будзе мастаком». Бабуля тады задумалася.

Яна сама працавала на фабрыцы КІМ, шыла вопратку. Ёй было ўласціва адчуванне прыгожага. Памятаю, я прыехала да яе ў 1977 годзе і ўбачыла шыкоўную коўдру ў тэхніцы пэчворк. Гэта быў настолькі прыгожы, выкладзены кавалачкамі, паркаль, што немагчыма вачэй адарваць. Бабуля спецыяльна збірала кавалачкі і потым пашыла коўдру. Я тады зразумела, што ў нас на самрэч сям'я мастакоў. Кожны працуе ў сваім кірунку. У бабулі ўсё ляжала па сваіх палічках. І гэта паўплывала на татаву дысцыплінаванасць. У іх у сям'і ёсць вельмі добрая якасць: яны ніколі не задавалі лішніх пытанняў. Тата заўсёды быў далікатны ў складаных тэмах.

Бацька тагы наведваў тэатральную студыю. Падчас Першай сусветнай вайны быў у палоне ў немцаў, добра ведаў нямецкую мову. Тата мне казаў, што ведаў нават яўрэйскія песні, спяваў іх у тэатры. Я часта шкадую, што мала распытвала тую ж бабулю. А яна была маўчуха. Заўсёды сядзела з «Беламорканалом». Я аднойчы пацікавілася ў бабулі, чаму яна курыць. Яна адказала: «Ведаеш, я падчас вайны так пакутавала». Загінуў муж, балялася, што заб'юць і сына (тата), пачала курыць. У мунштук «Беламору», як сёння памятаю, яна запіхвала вату.

Атачэнне

— Тата — чалавек, які жыве толькі творчасцю. Вакол яго заўсёды былі ўнікальныя людзі. Памятаю, да бацькі ў майстэрню прыходзілі Альберт Малішэўскі, Аляксандр Кішчанка. Калі Аляксандр Міхайлавіч ішоў па вуліцы, а я — са школы з другой змены і апускала галаву, ён казаў: «Толькі паспрабуй са мной не паўтацца». А калі ў студэнцкія гады аднойчы сказала яму, што стамілася і ў мяне няма часу, каб скончыць работу, Аляксандр Міхайлавіч сказаў: «Як ты стамілася? У цябе ж ёсць ноч,

каб скончыць пачатае!» Гэтыя людзі зусім па-іншаму жылі, яны дзіўныя. Заўсёды цалкам паглыбляліся ў прафесію. Я часта чула размовы ў майстэрні пра іншых мастакоў, якія нагадвалі лекцыі мастацтвазнаўцаў. Сёння, слухаючы думкі сусветных экспертаў мастацтва, я разумею, што заўсёды знаходзілася ў творчым асяродку.

Тата кажа, што яму ў жыцці часта трапляліся добрыя людзі. Хоць нярэдка яму было няпроста. Асабліва ў 1960-я гады. Яго, вядома, крытыкавалі за творчую манеру, абвінавачвалі ў фармалізме. Калі мы жылі на Карла Маркса, у нашай кватэры на падлозе тата намалюваў дыван. І крэслы пафарбаваў у чорны колер. Атрымалася такая суцэльная кампазіцыя. Ён адразу ж прыдумаў партрэт маёй сястры. Карціна называлася «Людзачка». Гэты партрэт выклікаў вялікія спрэчкі. Была яшчэ адна карціна, дзе тата напісаў маю маму з сястрой Люддай на руках. Ён адаслаў работу на конкурс мастакоў-ветэранаў, і яна прагучала ўсюды. Нават у Англіі выйшла станоўчая рэцэнзія на яе.

Літаратура і музыка

— Я вельмі рана пачала чытаць сур'эзныя кнігі. На гэта таксама паўплываў тата. Кнігі не заўсёды былі нашы, часта нехта прыносіў. Бацька таксама шмат чытаў. Цяпер ён больш глядзіць тэлевізар — праграмы пра мастацтва, але літаратура заўсёды была важнай часткай у яго жыцці. Дарэчы, ён вельмі любіць і музыку.

Ёсць партрэт, дзе я сяджу ў школьнай форме. Памятаю, прыйшла, ён кажа: «Сядай, буду цябе малюваць». У гэты момант па радыё гучаў даклад Хрушчоў пра культ асобы. Мне было 7 гадоў, і я бачыла, як тата ўздыхаў, ён каменціраваў нейкія выказванні, але я ведала, што трэба маўчаць і мае дзіцячыя гісторыі недарэчныя. Калі ж я яму замінала і даймала пытаннямі, даваў мне кнігу пра імпрэсіяністаў (якая цяпер у майго сына), каб не перашкаджала. Манаграфія была фантастычна прыгожая, і я адразу захаплялася. Пасля гэтай кнігі доўга лічыла, што самыя лепшыя мастакі — імпрэсіяністы. Цяпер з узростам разумею, што мастакоў геніяльных шмат: яны пакідаюць нам каштоўнасці, а мы павінны імі правільна карыстацца.

Выхаванне

— Сястра мая Людміла, якая таксама жывапісец, заўсёды кажа: «Бацька вучыў нас апасродкавана». Ніколі ён не казаў: «Рабі так» ці наадварот. У яго быў яшчэ вельмі добры выхаваўчы прыём: заўсёды нас хваліў. І ўмацоўваў веру ў сябе: напрыклад, ён вельмі падбадзёрыў маю дачку, якой сёння 27 гадоў, яна мастак. Але тата ніколі не рабіў ніякіх асаблівых крокаў дзеля таго, каб мы сталі мастакамі. Мы самі выбіралі свой шлях.

Як я ўжо казала, тата вельмі дысцыплінаваны. Ён прывучыў нас з сястрой нікуды і ніколі не спазняцца. Калі мы збіраліся сям'ёй у кіно, а я прыбыла за пяць хвілін да пачатку, лічылася, што спазнілася, таму што, на думку бацькі, загадзя не заняла сваё месца, перашкаджаю людзям. Ён ваенны чалавек, кавалерыст. Я разумею: кавалерысту трэба даглядаць коней — уставаць рана, прыводзіць усё ў парадак. Напэўна, з тых часоў і з'явілася ў яго любоў да парадку ва ўсім. Калі мы збіраемся на яго дзень нараджэння (гэта традыцыя), то ўсе павінны, калі час прызначаны на сем вечара, без сямі хвілін сядзець за сталом. Дысцыпліна заўсёды была

і ў майстэрні. Каля адзінаццаці пачынаўся працоўны дзень, потым — невялікі перапынак, потым ізноў нешта трэба дарабіць. Тата ніколі не забывае святаў, той жа жаночы дзень. Заўсёды рыхтуе нейкія падарункі. Нават цяпер па-ранейшаму імкнецца нас здзівіць.

У харчаванні ён таксама сістэмны: ёсць тры разы на дзень. Жонка бацькі Святлана Мікалаеўна кажа: «Вайна вайной, а абед у Леаніда Дзмітрыевіча па раскладзе». Каша, мяса, суп, кампот — абавязковыя кампаненты яго абеду. Ён, дарэчы, не любіць ні гародніны, ні садавіны. У Віцебску ў 1933 годзе быў голад, і ён вельмі добра запомніў гэты час, калі ежа была на вагу золата.

Шчырасць

— Што яшчэ я лічу важным? Тата шчыры ва ўсім, што робіць. Ён ніколі б не маляваў чалавека, які не дае яму ніякага эмацыянальнага стымулу. Быў у мяне выпадак. Аднойчы тата пытаецца: «Можа, ёсць у цябе чалавек які, каб партрэт з натуры напісаць?» Я вучылася ў той час, была ў мяне знаёмая дзяўчынка. Мне падалося, што яна даволі каларытная, таму прывяла яе да бацькі. Ён, пагаварыўшы з ёй, сказаў: «Ведаеш, не змагу. Яна добрая дзяўчынка, але я яе не адчуваю». Ён павінен праз размову адчуваць энергію. Калі кагосьці піша, значыць, яму гэты чалавек апырыў цікавы.

Жывёлы

— Тата вельмі любіць жывёл. А коні — адна з галоўных тэм у яго творчасці. Апошні раз, калі была ў бацькавай галерэі, яшчэ раз паглядзела на яго коней і падувала, што так, як ён піша жанчыну, любячы яе ва ўсіх праявах, ставіцца і да каня: з пяшчотай і клопатам.

Мастак-выкладчык

— Магу сказаць, што Леанід Шчамялёў — сапраўдны мужчына, які ўмее прымаць рашэнні. Але мне здаецца, што ён не рэалізаваўся ў поўнай меры як педагог. Ён быў вельмі цікавы ў гэтым амплуа, выкладаў у гімназіі-каледжы мастацтваў імя І. В. Ахрэмчыка. Здавалася б, каму сёння цікава прыходзіць да пажылога чалавека і слухаць яго? А вучні тагы прыходзіць. Многія сёння сустракаюць мяне і кажуць: «Перадайце прывітанне тату». Мне і яму гэта вельмі дорага. Ён бы мог цікава выкладаць, бо ніколі ні на кога не цісне, але ў той жа час можа ўплываць на людзей. Я ведаю, што тата валодае таямніцамі працы з колерам. Ён мне паказваў некалькі пракладкі ў алеі, якія рабіў, каб высветліць той ці іншы колер, і сёння я ведаю, што прыёмы з'явіліся на інтуітыўным узроўні. Ён мог бы ўсім гэтым дзяліцца. Нядаўна Святлана Мікалаеўна перадала ў галерэю нататнік з яго эскізамі, і там зрабілі з яго замалёвак маленькую выстаўку, якая паказала шлях мастака, з чаго пачынаецца работа.

Чалавечасць

— Важна, што тата ніколі не выхваляўся сваімі ваеннымі ўзнагародамі. Для яго гэта была тонкая сакральная рэч. Ён ніколі не выносіў нічога напакказ. Яму было бальш, не хацелася адкрыта казаць пра гэтыя рэчы. Мне здаецца, адной з самых важных прычын яго даўгалецця з'яўляецца каханне і поўнае паглыбленне ў прафесію. Ён не памятае зла. Вядома, яму бывае балюча, але ён усё прагаворвае і потым не носіць гэтыя камяні за спінай. Для тагы вельмі дарагая чалавечая ўвага: калі нехта патэлефануе, прыйдзе... Нядаўна адкрылася дзве яго выстаўкі — ён так распытваў, хто быў. Я ўсё расказваю.

Сёння тага не прапускае ніводнай падзеі. Вядома, ён не бывае на выстаўках, не наведвае культурныя мерапрыемствы, але заўсёды слухае, глядзіць навіны. Я нядаўна была ў Маскве, хадзіла на выстаўкі. Прыехала, а ён мне пра іх расказвае. Бацька адсочвае ўсё, што адбываецца ў свеце мастацтва. Думаю, гэтым і жывы. Хай цела ў яго пажылога чалавека, але душа вельмі трапяткая. Я рада, што сёння ў таты ў сэрцы Мінска ёсць галерэя. Яна вельмі цёплая.

Жыццёвая сіла

— Вось зараз тату 97 гадоў, і калі з ім размаўляю, нават не ў самыя лепшыя перыяды яго жыцця, то здзіўлюся, якая ў ім жыццёвая сіла. Мне яе не хапае. Пры тым, што ў яго не такія фізічныя магчымасці, як раней. Ён нядаўна ляжаў у бальніцы. Прышла да яго, а ён сядзіць на ложку ў спартыўным касцюме, боўтае нагой, быццам шаснаццацігадовы, і кажа: «Так хачу дадому, ужо ўсё надакучыла». «А што ты дома будзеш рабіць? Тут жа добра, за акном — прыгожы пейзаж». «Так, пейзаж прыгожы. Але дома я буду малюваць, я ж больш нічога не ўмею». У яго ёсць альбом — ужо не фарбы, а фламастары, якімі малюе. З ім ніколі не сумна. Для нас бацька — гэта высокая планка, да якой яшчэ трэба падняцца.

Вікторыя АСКЕРА

Гістарычны дух

Уладзімір Ліхадзедаў прадставіў выстаўку ўнікальных артэфактаў

На пачатку бягучага года ў беларускай інфармацыйнай прасторы тэма вяртання культурных каштоўнасцей загучала з новай сілай. З'явілася шмат навін пра вяртанне каштоўных артэфактаў, стварэнне рэканструяваных, факсімільных копій, што паспрыяла актывізацыі абмеркавання розных аспектаў гэтага складанага працэсу ў Беларусі і свеце ўвогуле. Дзякуючы маштабнаму праекту, прысвечанаму 75-годдзю Вялікай Перамогі і рэалізаванаму Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь і лаўрэатам прэміі «За духоўнае адраджэнне» Уладзімірам Ліхадзедавым пры падтрымцы Міністэрства культуры, у Нацыянальным гістарычным музеі ўрачыста адкрылася выстаўка «Вайна і мір. Вяртанне», дзе можна ўбачыць шмат цікавых экспанатаў.

Праект аб'яднаў прадметы, якія Уладзімір Ліхадзедаў збіраў у розныя гады. Большая іх частка была вывезена з Беларусі і страчана ў часы войнаў. Выстаўка стала часткай праграмы «Вайна і мір. Беларусь памятае», асноўная ідэя якой — стварэнне экспазіцыі, што дэманструюць гістарычны шлях беларускага народа ў жорсткіх войнах з 1812 па 1945 год, а таксама мірны час і сучаснасць.

— 75 гадоў Вялікай Перамогі — не проста дата. Гэта найцяжэйшы гістарычны перыяд. Трэба паказаць, што гераізм нашых продкаў, яго стрыжань фарміраваўся стагоддзямі, — адзначыў на адкрыцці праекта намеснік міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь Ігар Бузоўскі. — Любая ініцыятыва і дзейнасць сёння магчымыя толькі ў тым выпадку, калі ёсць энтузіязм, чалавек, які гарыць справай, альбо арганізацыя. Асабліва роля ў гэтым праекце Уладзіміра Ліхадзедава. На базе яго калекцыі, якая збіралася доўгія гады, мы сёння гэтую грань Вялікай Перамогі дэманструем і чарговы раз акцэнтуюм увагу на нашай гісторыі, унікальных момантах і артэфактах, якія захоўваюцца у нас у краіне. Адкрыццё выстаўкі супала з юбілеем Уладзіміра Аляксеевіча, і хацелася б павіншаваць яго ад імя

Фота Кастуся Дробова.

Міністэрства інфармацыі і выказаць вялікую ўдзячнасць за ўнёсак у захаванне беларускіх гістарычных культурных каштоўнасцей.

Унікальныя дакументальныя матэрыялы, якія адлюстроўваюць гістарычнае мінулае беларускага народа, сабраны ў серыі кніг Уладзіміра Ліхадзедава. Экспазіцыі раскрываюць не толькі часы ваеннага ліхалецця, але і мірныя гады. У першай палове XX стагоддзя на долю беларусаў выпала шмат выпрабаванняў. Мірнае жыццё яны адстойвалі ў бітвах з войскам Напалеона ў Айчыннай вайне 1812 года, на франтах Першай сусветнай, Грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў.

Частка экспанатаў падаравана Уладзімірам Ліхадзедавым Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі і Нацыянальнаму гістарычнаму музею. На адкрыцці выстаўкі ў дар музею перададзены паштоўкі з відамі беларускіх гарадоў, кнігі, сярэбраныя лыжкі і чарка XIX—XX стагоддзяў.

— Тэматыка выстаўкі — мір і вайна, — тлумачыць Уладзімір Ліхадзедаў. —

Хочацца паказаць вяртанне да мірнага жыцця. Усё, што прадстаўлена на выстаўцы, вярнулася на сваю гістарычную радзіму. Спатрэбіліся дзясяткі гадоў, каб сабраць гэтыя ўнікальныя рэчы. Большая частка перададзена Нацыянальнай бібліятэцы, я рады, што некаторыя экспанаты прыняў у дар і Нацыянальны гістарычны музей. У асноўным я збіраю паштоўкі і фатаграфіі. Магу пахваліцца сваёй калекцыяй. Збіраю ўсё свядомае жыццё — 45 гадоў. Мне часта трапляюць цікавыя рэчы, і я не магу сабе адмовіць у тым, каб набыць, не магу прайсці міма. На выстаўцы прадстаўлены многія адмысловыя рэчы, якімі я магу ганарыцца. Гэта і медаль Стэфана Баторыя за ўзяцце Полацка, і Радзівілаўскі пісьмовы прыбор, полацкі дакумент 1596 года, унікальная каралеўская грамата 1623 года з калекцыі Тышкевічаў, падпісаная Жыгімонтам Вазам. Дакумент унікальны яшчэ і тым, што напісаны на беларускай мове.

Таксама дэманструюцца адмысловыя рукапісныя дакументы, карты,

старадрукаваныя і рэдкія кнігі, перыядычныя выданні. Сярод іх — граматы XV—XVII стагоддзяў, унікальныя рукапісныя рэгістрацыйныя кнігі культавых устаноў XVIII—XIX стагоддзяў (метрыкі, кнігі перадшлюбных экзаменаў), кнігі беларускіх татар (кітабы), старадрукі XVIII стагоддзя. Ёсць асобнікі «Гродзенскіх губернскіх ведамасцяў» (адной з першых беларускіх газет XIX стагоддзя) за 1841 год.

— Выдавецкі дом «Звязда» і Уладзіміра Аляксеевіча звязваюць гады сяброўства і супрацоўніцтва, — падкрэсліў дырэктар Выдавцкага дома «Звязда» Павел Сухарукаў. — Вельмі прыемна, што значная частка яго кніжнай спадчыны, якой, безумоўна, можна захапляцца, была выдана дзякуючы нашаму супрацоўніцтву. Я ўпэўнены, што ў нас вялікія перспектывы ў далейшым узамеадзеянні. Тым больш што ўсе кнігі і праекты Уладзіміра Ліхадзедава маюць вялікае значэнне для нашай краіны, яны папулярныя і тэорыю, дапамагаюць ведаць яе не проста як тэорыю, а бачыць на свае вочы ўнікальныя артэфакты.

Праект прадугледжвае стварэнне на розных пляцоўках экспазіцыі, якія дэманструюць гістарычны шлях беларускага народа. Кульмінацыяй стане маштабная выстаўка ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ў маі. У Нацыянальным гістарычным музеі выстаўка працягнецца да 22 красавіка 2020 года.

Даведка ЛіМа:

Уладзімір Аляксеевіч Ліхадзедаў — лаўрэат прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне» (2006 г.), заснавальнік гісторыка-асветніцкага праекта «У пошуках страчанага», аўтар больш за 20 кніг-альбомаў на 8 мовах свету, уладальнік буйной калекцыі рэдкіх выданняў. Праект «У пошуках страчанага» заснаваны на сабранай ім найбуйнейшай у свеце калекцыі паштовак і фотаздымкаў канца XIX — пачатку XX стагоддзяў, прысвечанай гістарычнай спадчыне Беларусі.

Вікторыя АСКЕРА

Віза для падарожжаў

Юрый Платонаў запрашае ў вандроўку па сонечных краінах

Сёлета выставачныя пляцоўкі не могуць пахваліцца вялікай колькасцю наведвальнікаў. Тым не менш музеі і галерэі працягваюць сваю дзейнасць: некаторыя працуюць у рэжыме онлайн, іншыя не адмаўляюцца ад звычайнага. 27 сакавіка ў Нацыянальным мастацкім музеі адкрылася выстаўка гомельскага мастака Юрыя Платонава, які сваімі работамі падарыў мінскім глядачам сапраўдную яснасць. Яркія сюжэтыя карціны будуць радаваць публіку музея да 3 мая.

Як жартуюць арганізатары, Юрый Платонаў адкрывае візу для падарожжаў па старой Вільні або сонечным Гурзуфе. Праўда, у выглядзе квіткі на выстаўку. У галоўным холе Нацыянальнага мастацкага і ў прасторы арт-кафэ — два дзясяткі жывапісных твораў. За два гады гомельскі мастак наведваў больш за дзесяць пленэраў Расіі, Украіны, Літвы і Чарнагорыі. У гэтых рабачых паездках і ствараў натурныя карціны і эскізы.

— Мой пейзаж — гэта месца, дзе чалавек сутыкаецца з навакольнай рэальнасцю. Стан тут адыгрывае першарадную ролю, але стан не прыроды, а чалавек, — расказаў Юрый Платонаў. — У любой творчай рабоце

акрамя візуальнасці, выяўленчай эстэтыкі для мяне важны нерв, энергетыка, экспрэсія пачуццяў. Пейзажныя работы з натуры я раблю вельмі доўга, калі так можна сказаць, выходжваю, прымяраю, пакуль не з'яўляецца бачанне, адчуванне, як буду весці работу, пакуль не зведваю моцных перажыванняў, эмоцый, захаплення, пакуль не збярэцца «крытычная маса» пачуццяў.

Сярод сучасных мастакоў Гомельшчыны Юрый Платонаў вылучаецца яркай творчай індывідуальнасцю. Сакавітыя, як сама паўднёвая прырода, жыццесцвярдзальныя марскія і горныя пейзажы, куткі роднай Беларусі, партрэты і нацюрморты з філасофскім падтэкстам і вядомай манера пісьма знайшлі прызнанне ў знаўцаў мастацтва.

У творах Юрыя Платонаў перадае ўсю разнастайнасць рэальнасці, эмоцыі ад убачанага, дапаўняючы свет яркімі адценнямі і тонамі. Функцыянальнай асновай твораў становіцца каляровая гармонія, а чароўны каларыт і імклівая дынаміка робяць палотны эфектнымі і запамінальнымі.

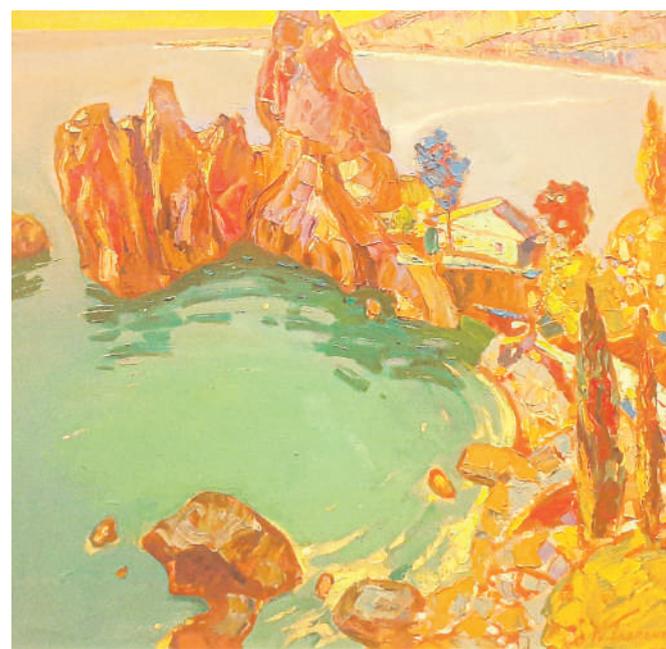
— Толькі «разварушыўшы» сябе, «разагнаўшы» псіхіку, прыступаю да работы. Натура дае штуршок, але астатняе — маё. Бо

як перадаць захапленне глядачу, не адчуўшы яго? — тлумачыць мастак. — У работах я спрабую адлюстраваць не стан прыроды, а маё адчуванне ўбачанага, магчыма, стан сваёй душы ў гэты момант, псіхалагічную рэакцыю на падзею. Стаіць задача стварыць іншы выяўленчы рад — у большай ступені пачуццёвы, чым візуальны. Таму ў жывапісе імкнуся быць разняволеным, давяраць адчуванням. Дамінантай выяўленчай пабудовы маіх работ з'яўляецца колер. Менавіта пошук каляровай канструкцыі твора выклікае ў мяне цікавасць.

Значнае месца ў творчасці гомельскага майстра займае праца на пленэры. У жывым судотыку з прыродай нараджаецца той стан, што дазваляе надаваць творам, акрамя выяўленчай эстэтыкі і яркай візуальнасці, асаблівую экспрэсіўнасць.

— У творчасці рамство, майстэрства — толькі падмурак, на які абапіраецца ірацыянальнае, інтуітыўнае, эмацыянальнае, у якім выяўляюцца якасці асобы, тэмперамент, характар мастака, работы становяцца вядомымі, — упэўнены аўтар.

Юрый Платонаў нарадзіўся ў 1971 годзе ў Ціраспалі. Праз два гады разам з бацькамі пераехаў у Гомель. Пасля заканчэння

«Гурзуф. Чэхаўскі пляж». 2013 г.

школы атрымаў спецыяльнасць інжынера-механіка на аэракасмичным факультэце адной з самых прэстыжных навучальных устаноў — МДТУ імя Баўмана. Аднак творчы пачатак, багаты ўнутраны свет і жаданне падзяліцца ім з навакольным прывялі яго ў Беларускую дзяржаўную акадэмію мастацтваў, дзе з 1996 па 2002 год ён атрымліваў другую

вышэйшую адукацыю па спецыяльнасці «Станковы жывапіс».

Мастак выкладае ў Гомельскім мастацкім вучылішчы. З'яўляецца сябрам Беларускага саюза мастакоў, удзельнікам шматлікіх міжнародных пленэраў і выставак. Сёння Юрый поўны творчых сіл і гатовы да сустрэчы з глядачамі.

Вікторыя АСКЕРА

Сцэнічная прастора: анлайн і рэальнасць

Як у Беларусі святкавалі Дзень тэатра?

27 сакавіка свет адзначыў Дзень тэатра. Гэта свята не толькі актёраў, рэжысёраў, прадзюсараў і ўсіх, хто звязаны са сцэнай, але і, вядома, глядачоў. Драматычны, оперны, лялечны, музычны, ТЮГ — усяго ў Беларусі працуе 29 тэатраў, якія толькі за мінулы год выпусцілі больш за паўтары сотні прэм'ер. Хоць зараз у свеце сітуацыя складаная, тым не менш тэатры ад святкавання не адмовіліся. Карэспандэнт «ЛіМа» даведалася, у якім фармаце міжнароднае свята адзначалі па ўсёй краіне.

1. Гродзенскі абласны драматычны тэатр

Тут таксама запусцілі онлайн-трансляцыі спектакляў. Так, 27 сакавіка ў межах свята паказалі пастаноўку «Калі мы, мёртвыя, абуджамся».

Гэта п'еса Генрыка Ібсена, у якой дастаткова мудрагелісты, ледзь не дэтэктыўны сюжэт. Але рэжысёр Саўлюс Варнас, які прыехаў пазнаёміць нас з творчасцю нарвежскага драматурга, і мастак-пастаноўшчык Таццяна Сакалоўская не абмяжоўваюцца пераказам сюжэта, а працягваюць запланаваць драматургам даследаванне метафізікі кахання і вераць у магчымасць пранікнення ў таямніцу вечнага жыцця.

У героях п'есы жыве маўклівая ўпартасць і засяроджанасць здаровых людзей — спакойных і ўдумлівых — блізкіх да самой прыроды. Ібсен шукаў герояў, якія рвуцца да светлай будучыні. Таму атрымалася, што яго героі — прадукт мысляра, а не бытапісца. Для глядача спектакль — спроба акунуцца ў свет герояў драматурга, перанесеных праз стагоддзе ў нашы дні. Трансляцыя менавіта гэтай пастаноўкі стала цікавым досведам як для тэатра, так і для глядачоў.

2. Нацыянальны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета Беларусі

Тэлеканал «Беларусь 3» у Сусветны дзень тэатра ў прамым эфіры паказаў спектакль Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі «Стварэнне свету». Балет Андрэя Пятрова ў новай аўтарскай рэдакцыі Валянціна Елізар'ева, які быў прадстаўлены тэатрам у снежні мінулага года, стаў своеасаблівым падарункам для ўсіх аматараў тэатральнага мастацтва.

Першапачаткова музыку да «Стварэння свету» Андрэй Пятроў пісаў, абапіраючыся на малюнку французскага мастака Жана Эфеля, у якога біблейская гісторыя Адама і Евы расказана ў гумарыстычным ключы. У арыгінале гэта трохактвы балет. Але Валянцін Елізар'еў прапанаваў кампазітару новую рэдакцыю, не гумарыстычную, а сур'ёзную, захацеў раскрыць тэму глабальна, надаўшы ёй сусветны характар. Ён адважыўся і расказаў пра чалавецтва ў цэлым.

3. Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя Якуба Коласа

Кожны год да Міжнароднага дня тэатра коласаўцы рыхтуюць прэм'еру. Не адышлі ад гэтай традыцыі і сёлета. Гледачы ўбачылі новы спектакль «Дом на мяжы» па аднаактовых п'есах Славаміра Мрожака «Караль» і «Дом на мяжы».

Пастаноўка вострая, сучасная, актуальная, у чымсьці незвычайная. Падобнага роду драматургія на коласаўскай сцэне даўно не ставілася. Спектакль стварылі мастацкі кіраўнік тэатра Міхаіл Краснабаеў (ён жа аўтар музычнага афармлення), мастак-пастаноўшчык Святлана Макаранка і харэограф Дзіяна Юрчанка.

Калі казаць пра п'есу «Караль», гэта моцны твор, вельмі сугучны цяперашняму часу і падзеям, якія адбываюцца ў свеце, нягледзячы на тое, што Славамір Мрожак напісаў тэкст яшчэ ў 1961 годзе. П'еса «Дом на мяжы» паказвае хаос і паніку. Галоўнай тэмай тут з'яўляецца ўмяшанне ўлады ў асабістую прастору чалавека.

4. Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя Янкі Купалы

Традыцыйна ў Купалаўскім адзначаюць не Дзень, а Тыздзень тэатра, і сёлета ў фармаце анлайн. Пачалі з легендарнай «Паўлінкі». Пастаноўка набыла статус гісторыка-культурнай каштоўнасці. А цяпер яе можна паглядзець не выходзячы з дома, у любым кутку свету з мабільнай прылады. Сусветны паказ адбыўся пры падтрымцы відэасэрвісу VOKA TV.

«Паўлінку», напісаную Янкам Купалам у 1912 годзе, ставяць ужо больш за 100 гадоў. Упершыню сцэны са шляхецкага жыцця паказалі ў пачатку 1913 года ў Вільні. На прэм'еры быў аўтар, які спецыяльна прыехаў з Санкт-Пецярбурга.

Пастаноўка ж Купалаўскага ў рэжысуры Льва Літвінава нарадзілася ў 1944 годзе, калі тэатр знаходзіўся ў Томску ў эвакуацыі. Спектакль ідзе дагэтуль, але перажыў некалькі рэдакцый. Апошняю да адкрыцця будынка тэатра пасля рэканструкцыі зрабіў мастацкі кіраўнік трупы Мікалай Пінігін. Спектакль кожны верасень адкрывае новы сезон у Купалаўскім. Не стаў выключэннем і гэты, соты. Цяпер Паўлінку іграюць актрысы Марта Голубева і Кацярына Алейнікава.

А раней у гэтай ролі выступалі такія артысткі, як Бірута Дакальская, Ала Доўгая, Таццяна Літвіненка, Раіса Кашэльнікава, Марыя Захарэвіч, Зоя Белавосцік і іншыя.

5. Беларускі дзяржаўны тэатр лялек

Тэатр лялек паказаў на сваёй сцэнічнай пляцоўцы спектакль «Пансіён «Бельведэр»». Што цікава, лялек у гэтай пастаноўцы няма ўвогуле. У першыя хвіліны гэта выклікае некаторае здзіўленне: чаму на сцэну выходзяць людзі ў масках?

Лекар і медсястра зразумелыя, пацешныя, але не здзіўляюць. Захапленне нараджаецца са з'яўленнем насельнікаў пансіёна. Ты імгненна паглыбляешся ў тое, што адбываецца, баішся прапусціць хоць адзін момант, сочыш за кожным рухам, таму што персанажы дзейнічаюць адначасова. Ну, як дзейнічаюць?... Жывуць і выжываюць, як могуць, адпаведна абставінам.

Дзеянне адбываецца ў пансіёне для састарэлых. Разумееш, што лялечнікі — людзі маладыя, а вочы не вераць, таму што ўсе пастаяльцы ўстановы — хворыя старыя. Усе іх фізіялагічныя праблемы навідавоку, але гэта не кпіны. Проста

вострая назіральнасць, мяккая іронія і душэўнасць. Узрост і немагчымыя звычкі жыццёва прастору гэтых людзей, але за кожным — свая гісторыя, якую не распаўсюджаюць (спектакль без слоў), але яна ясна прачытваецца падчас дзеяння, і гэта надае спектаклю глыбіню.

Успамін пра жыццё рэжысёра, чые работы ўвайшлі ў залаты фонд айчыннага кінематографа

Пачатак. Тэатр і кіно

Уладзімір Корш-Саблін нарадзіўся ў 1900 годзе ў Маскве ў сям'і выдаўца Уладзіміра Сабліна. Скончыўшы навучанне ў Рэальным вучылішчы ў Германіі, вырашыў працаваць у тэатры свайго дзеда — вядомага на той час тэатральнага дзеяча Фёдара Корша. Да таго моманту малады Уладзімір перагледзеў увесь матэрыял, які паказвалі ў сценах Маскоўскага драматычнага тэатра.

Планы перапыніла грамадзянская вайна: 18-гадовы юнак пайшоў добраахвотнікам у Чырвоную Армію. Ён служыў у кавалерыі памочнікам і ад'ютантам камандзіра палка, удзельнічаў у штурме Перакопа. А пасля зноў вярнуўся да тэатральных падмостваў: працаваў у тэатрах Сімферопалі, Мелітопаля, Казані, выкарыстоўваючы ў якасці псеўданіма прозвішча дзеда. Толькі ў 1930-я вырашыў узяць падвойнае прозвішча Корш-Саблін.

«Лясная быль»

У Беларусь яго прывялі пэўныя акалічнасці жыцця: ён быў знаёмы з Юрыем Тарычам, які ўжо ў той час працаваў на розных кінафабрыках Масквы. Корш-Саблін, перапоўнены ўражаннямі ад удзелу ў грамадзянскай вайне, зразумеў, што перадаць усю палітру сваіх пачуццяў можна толькі праз дынаміку кіно. Ён пачаў працаваць у Тарыча памочнікам рэжысёра. Прадстаўнікі таго пакалення не мелі спецыяльнай кінападрыхтоўкі, і працэс навучання адбываўся непасрэдна на здымачнай пляцоўцы.

Гэта быў час стварэння беларускага кінематографа. Першы нацыянальны ігравы фільм «Лясная быль» паводле аповесці Міхася Чарота даручылі ставіць Юрыю Тарычу. У якасці асістэнтаў ён запрасіў двух маладых людзей — Івана Пыр'ева і Уладзіміра Корш-Сабліна.

Выбар сцэнарыя быў невыпадковы. Па-першае, аповесць «Свінапас» была вельмі папулярная ў моладзі. Па-другое, аўтар Міхась Чарот быў літаратарам вядомым, сябрам ЦВК БССР. Меў уплывовы сваякоў. Да таго ж ён служыў артыстам знакамітай трупы Галубка, вучыўся ў тэатральнай студыі ў Маскве, яго п'есы на ўра ішлі ў тэатрах.

Кадр з фільма «Чырвоное лісце». 1958 г.

Фільм «Лясная быль» цікавы яшчэ і тым, што на экраны мы бачым Мінск стогадовай даўнасці, на вуліцах якога ідзе бітва з белапалякамі. Мільгае ў кадры маэнтка Гутэн-Чапскіх у Прылуках: у фільме гэта сядзіба пана Драбскага, галоўнага саперніка адважнага чырвонага разведчыка Грышко і яго каханай, панскай прыслугі Гэлькі. Першыя словы субцітраў — «Лес шуміць» — фактычна першыя словы беларускага кінематографа. Цалкам нацыянальнага і рэвалюцыйнага. Цікава, што знакавы верш Міхася Чарота пачынаецца падобна: «Я шумлівы чарот». Фільм з трыумфам прайшоў на экранах, быў разабраны на цытаты, песні з яго спявала ўся краіна.

У далейшым пад кіраўніцтвам Юрыя Тарыча на працягу 1925—1929 гадоў Корш-Саблін як асістэнт рэжысёра і акцёр удзельнічаў таксама ў стварэнні фільмаў «Крылы халопа», «Першыя агні».

Самастойны шлях

З гэтага часу Корш-Саблін назаўжды звязваў свой лёс з беларускім кінематографам. У 1929 годзе ён прыступіў да стварэння сваёй першай самастойнай кінастужкі «У агні народжаная», прысвечанай 10-годдзю БССР. Яму пашчасціла выпусціць на экраны першы гукавы фільм беларускага кіно «Першы ўзвод», асноўны змест якога — шлях у рэвалюцыю аднаго з узводаў Заходняга фронту. Створаны ў 1933 годзе, ён увайшоў у залаты фонд савецкага кіно як твор, у якім ярка і пераканаўча паказана фарміраванне рэвалюцыйнай свядомасці салдат у перыяд імперыялістычнай вайны.

Гісторыка-рэвалюцыйная праблематыка была асабліва блізкая Корш-Сабліну. Яна знайшла працяг у яго

Кадр з фільма «Першыя выпрабаванні» (на матывах трылогіі Якуба Коласа «На ростанях»). 1960 г.

мастацкіх фільмах «Вогненныя гады», «Канстанцін Заслонаў», «Чырвоное лісце», «Запомнім гэты дзень». Усе іх аб'ядноўвае вера ў рэвалюцыю, вярнасць герояў абранаму шляху. Завяршыўся гісторыка-рэвалюцыйны і героіка-патрыятычны кірунак творчасці Корш-Сабліна кінастужкай «Крушэнне імперыі» — пра падзеі Лютаўскай рэвалюцыі 1917 года.

Выпрабаванні

Старое беларускае кіно заўсёды было цнатлівае. Але аднойчы рэжысёра Уладзіміра Корш-Сабліна ледзь не знялі з пасады з-за «амаральнай» сцэны ў фільме «Чырвоное лісце» (1958).

Здымаючы кіно па матывах біяграфіі партыйнага кіраўніка Прытыцкага, аўтары задумаліся: як зрабіць так, каб яго паглядзелі? Вось чаму ў сюжэце былі і закаханыя, і каварны спакуснік, які стаў паміж імі. Але сапраўднай вішанькай на торце аказалася герайна Клара Лучко — спявачка кабарэ, апануемая ў шыкоўныя касцюмы, якія не прадаваліся ў савецкіх крамах. Яна спявае фрывольныя куплеты, якія запамінаюцца лепш, чым рэвалюцыйныя песні, паводзіць сябе разняволена і лёгка. Але ўсяго толькі адзін маленькі кадр выклікаў такі грандыёзны скандал, што была падрыхтавана пастанова аб пазбаўленні рэжысёра права на прафесійную дзейнасць за парушэнне норм маральнасці савецкага чалавека.

У адным з эпизодаў галоўны герой, уцякаючы ад паліцыі, хаваецца ў грывёрнай. Якраз і спявачка заходзіць, каб пераапануцца. Размаўляючы з нечаканым госцем, ставіць нагу на табурэтку, прыўздымае падол, папраўляе карункавыя панчохі і так жа хутка спадніцу апускае. Вось такая прапаганда амаральнасці, казалі ў той час.

Фільм адразу забаранілі. Але павезлі ў Маскву для справяднасці, паколькі выдзеленыя грошы былі выкарыстаны. А там кіраўнікі ўбачылі відовішчны патэнцыял і дазволілі прэм'еру. Карціна «Чырвоное лісце» мела велізарны поспех і заняла сёмае месца па касавых зборах за ўсю гісторыю беларускага кіно. У межах можна працягнуць, што 25 працэнтаў глядачоў — аматыраў пахвалівацца — ішлі ў кінатэатр не па біяграфію партыйца, а каб убачыць прыгожую жаночую каленку.

Новы перыяд

Вялікім поспехам карысталіся ў глядачоў розных пакаленняў лірычныя камедыі Уладзіміра Корш-Сабліна «Шукальнікі шчасця» і «Маё каханне». Музыку да іх пісаў Ісаак Дунаеўскі, з якім рэжысёр пачаў працаваць, яшчэ ствараючы фільм «Першы ўзвод». Гэта былі жыццядасныя фільмы, якія неабходна разглядаць у кантэксце таго часу, калі яны з'явіліся.

Перажыўшы смерць дачкі, якой быў усяго год, Корш-Саблін вырашыў здымаць толькі жыццесцвярдзальныя карціны. Сцэнарыі аднаго з іх называўся «Каваль Вярнідуб». Ён задумваўся як першы беларускі каляровы фільм.

У гады Вялікай Айчыннай вайны Уладзімір Корш-Саблін ва ўмовах блакады ў Ленінградзе рыхтаваўся да пастаноўкі фільма-казкі «Каваль Вярнідуб», а пасля эвакуацыі з Ленінграда ў Алматы кіраваў групай франтавых аператараў, якія ў 1944 годзе знялі дакументальны фільм «Вызваленне Савецкай Беларусі», што паклаў пачатак кіналетпісу мужнасці і гераізму беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны, а таксама «Беларускі кінаканцэрт» («Жыві, родная Беларусь!»).

Пасля вайны

У пасляваенныя гады Уладзімір Корш-Саблін зняў фільм пра адраджэнне вёскі «Новы дом», ідылічную кінаповесць «Пасейлі дзяўчаты лён», ажыццявіў экранізацыю п'есы Кандрата Крапівы «Пяюць жаваранкі» і «Хто смяецца апошнім». Па трылогіі Якуба Коласа «На ростанях» зняў фільм «Першыя выпрабаванні».

Адной з кінематографічных удач рэжысёра стаў фільм пра першыя крокі савецкай дыпламатыі на міжнароднай арэне «Масква — Генуя», які атрымаў прэмію на Усеагульным кінафестывалі і Дзяржаўную прэмію Беларусі.

Корш-Саблін ведаў і высока цаніў літаратурнае слова. Даследаванне жыцця і чалавечых характараў ён пачынаў са сцэнарыя. Адчуваючы павугу рэжысёра да пісьменніцкай дзейнасці, з Корш-Сабліным шчыра сябравалі Анатоль Вольны, Рыгор Кобец, Аркадзь Маўзон, Кандрат Крапіва, Аркадзь Куляшоў, Максім Лужанін, якія ахвотна ўключаліся ў працэс стварэння фільмаў, уваходзілі ў склад здымачных груп. Корш-Саблін ганарыўся, што падтрымліваў творчыя кантакты з Бабачкіным і Дунаеўскім, Тарычам і Садковічам.

«Беларусьфільм»

Шмат увагі надаваў Уладзімір Уладзіміравіч творчым справам кінастудыі «Беларусьфільм», мастацкім кіраўніком якой быў у 1945—1960 і 1969—1974 гадах, а таксама Саюзу кінематографістаў Беларусі, які ўзначальваў з 1957 па 1974 год. Ён станоўча ставіўся да таго, што на «Беларусьфільм» сталі запрашаць маладых кінематографістаў.

Корш-Саблін ладзіў далёка не з усімі, бо меў даволі крутыя норы. Некаторыя калегі нават скардзіліся, што ён іх душыць. А рэжысёр на гэта адказваў: «Крыўдзіцца той, хто бяздарны, а таленавітым я не перашкаджаю». Уладзімір Корш-Саблін быў не толькі выдатным рэжысёрам, але і цудоўным арганізатарам, які добра ведаў кінапрацэс.

Асабістае

У асабістым жыцці кінарэжысёра побач была выдатная жанчына — Надзея Брыліянтшычкава, якая раней была жонкай Міхаіла Зошчанкі. Яна заўсёды падтрымлівала рэжысёра.

Калі Корш-Саблін стаў прызнаным кінарэжысёрам і меў знакавыя кінатворы, якімі можна было ганарыцца ў адным з інтэрв'ю сказаў: «Шкада, што я не паставіў сапраўднай паспяховай карціны. Можа, таму, што таленту не хапіла». Гэтая фраза зачэпіла многіх кінакрытыкаў за жывое, яна абудзіла адначасова і гонар за рэжысёра, і спачуванне.

За сваё творчае жыццё Уладзімір Корш-Саблін атрымаў усе магчымыя званні, тытулы, узнагароды ў кінагаліне і назаўжды ўвайшоў у гісторыю беларускага кінамастацтва. Ён лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі і Дзяржаўнай прэміі СССР, узнагароджаны ордэнамі Леніна, Кастрычніцкай рэвалюцыі, Працоўнага Чырвонага Сцяга, ордэнам Пашаны і шматлікімі медалямі.

Памяць

Пахавалі Уладзіміра Корш-Сабліна на Усходніх (цяпер Маскоўскіх) могілках у Мінску. Яго імем названа адна са сталічных вуліц. На доме, у якім жыў таленавіты кінарэжысёр, і на будынку кінастудыі «Беларусьфільм» устаноўлены мемарыяльныя дошкі ў яго гонар. Уладзіміру Уладзіміравічу прысвечаны дакументальныя фільмы «Паўстагоддзя ў кіно», «Фільм даўжынёю ў паўстагоддзя» і дакументальная стужка «Разам з ім».

Вікторыя АСКЕРА
Фота прадстаўлены Музеям гісторыі беларускага кіно

Кадр з фільма «Хто смяецца апошнім». 1954 г.

